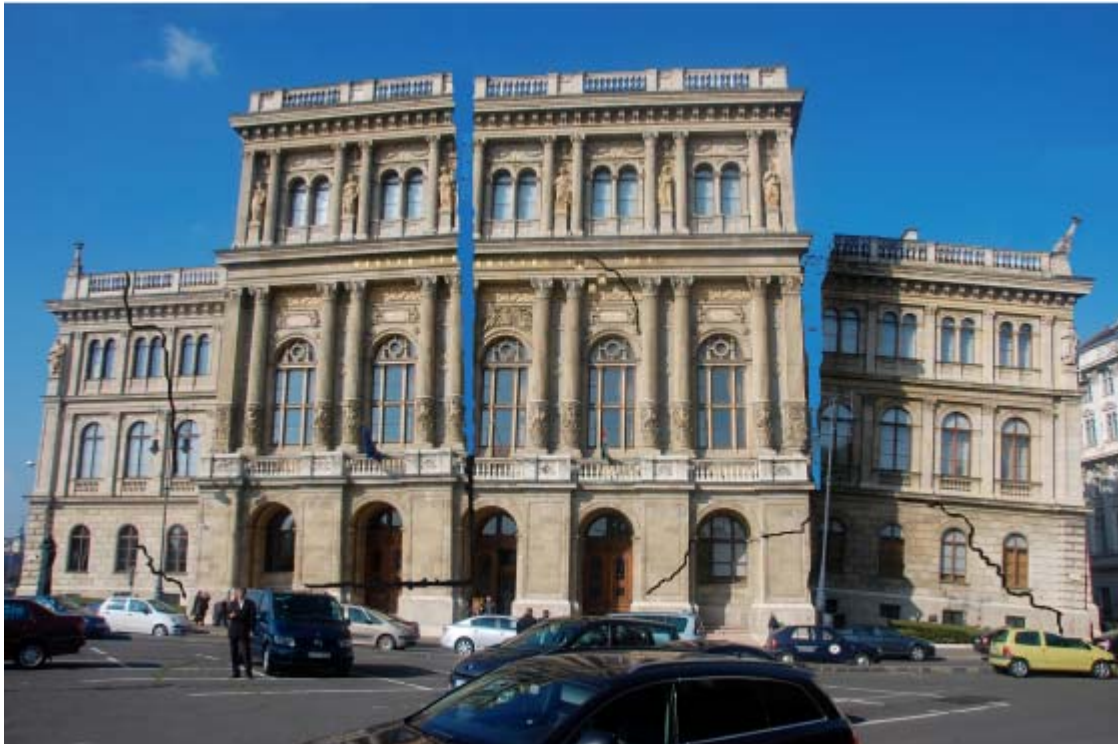

Tudósok!

A megmérettetés és annak technikája!

Dr. Tóth József

**A tudomány vára
Repedezik éppen
Nem az épületet
A tudományt félttem!**

**Debrecen
2011**

Tartalomjegyzék

Előszó

- 1. A demokrácia és a tudomány**
- 2. Pályázatok a tudományos kutatásban**
- 3. Centrális, demokratikus, objektív tudományirányítás**
- 4. Megalázott tudomány**
- 5. A megmérettetés technikája**
- 6. Új utak keresése a tudományos életben**

Előszó

Nem tagadom, a magyar tudományos élettel, a tudományszervezéssel, a Magyar Tudományos Akadémia működésével, sőt mi több, a magyar felsőoktatással, s ha úgy tetszik a tudósképzéssel, mindig is elégedetlen voltam. Főként nem a benne szereplő emberekkel volt és van problémám, hanem magával a struktúrával. A rendszerrel van problémám, amely sok tekintetben befolyásolja, vagy meghatározza az emberek cselekedeteit, viselkedését. Vizsgálataim tehát nem az emberek viselkedésére, hanem a struktúrára, a rendszerre irányulnak, objektívebb struktúrát keresve. Ha munkámban személyek részvételével megtörtént események, tehát név szerint személyek szerepelnek, azok csupán megállapításaim verifikálására, bizonyítására szolgálnak.

Régen készülök arra, hogy fél évszázados oktatói és tudományos munkásságom tapasztalatai alapján foglalkozzak a tudományos élet problémáival, különösen annak fonákságaival, keresve a kiutat olyan tudományos közélet irányába, amikor kizárólag a tudományos teljesítmény játszik szerepet a tudós megítélésében és elismerésében.

A felsőoktatásról, annak működési problémáiról, visszasságairól, már 2006-ban írtam egy tanulmányt. (Tóth József: Tandíj vagy átfogó reform a felsőoktatásban. <http://mek.oszk.hu/03900/03976/>)

A továbblépésre, a tudományszervezéssel kapcsolatos problémáim leírására azonban nehezen szántam rá magam, tudva, hogy darázsfészekbe nyúlok, s aki darázsfészekbe nyúl, az ki van téve a fészekben lévő „darazsak” szúrásainak. Másrészt húsz éve (éppen a tudományok területén dolgozóknak történt csalódásaim miatt) visszavonultan élek, nem vagyok benne a tudományos élet sűrűjében, a tudományos nyüzsgésben, s ebben az időben történekről inkább csak a szóbeszéd, s főként a média, az internet segítségével tájékozódok a tudomány világáról. Igaz azelőtt sem voltam közel a tűzhöz, s vidékiként inkább csak naivan, kívülről figyeltem (figyelhettem) a tudományos élet zajlását, s nem ismertem, legfeljebb csak néha hírből hallottam, az egyes emberek, embercsoportok tusakodásáról, könyökléséről az előnyösebb pozíciókért, anyagiakért. Ezekről igyekeztem távol tartani magam.

Személyes tapasztalataim tehát legfeljebb a rendszerváltás előtti időkből származnak. Úgy gondoltam, hogy ez a múlt, amin már változtatni úgysem lehet, tehát nem sürget az idő gondolataim leírására. (Ámuldozva olvastam Ungvári Tamás: Lezáratlan nyomozás c. könyvét. Pl. „Törzsvendégek és szekértáborok uralkodtak, vagy szenvedtek.” (153 old.) Micsoda harc folyt a kulisszák mögött! Egymás beárulása, stb. Milyen jó, hogy mindebből és hasonlókból nem tudtam semmit!)

Az utóbbi időben történt események és a napi on-line sajtóban is megjelent írások és a TV képernyőjén látottak, a TV-ből hallottak azonban inspiráltak a véleménynyilvánításra, mert azokkal ugyan sok tekintetben egyetértek, más vonatkozásokban nem, s azt érzékelem, hogy a tudományok területén ma sincs minden rendben. A megjelent írásokban közel sem találok megnyugtató megoldást, vagy megnyugtató megoldáshoz vezető utat, másrészt úgy vélem, hogy mélyebb, lényegi összefüggésekre is célszerű lenne rámutatni.

Már 1989-ben Dr. Bodnár Rezső akadémikus, DAB elnök kérésére ötoldalas levélben fejtettem ki véleményem a készülő akadémiai törvényről /prekonceptióról/.

Levelemben, amely irattáramban ma is megvan, többek között a következőket írtam:

„A szabályozó rendszer csak kritikus helyzetekben és akkor is csak meghatározott korlátok és feltételek között avatkozhat be a szabályozott rendszer működésébe.” (Szabályozó rendszer alatt az államot, szabályozott rendszer alatt a tudományos életet definiáltam.)

„A törvény nagyfokú önállóságot biztosítson az akadémiának”, (...) a szabályozások „inkább az állami beavatkozás korlátait és feltételeit írják elő.”

„Mondja ki a törvény (...) az akadémia feladatát (a tudomány fejlődésének ösztönzése); a kutatás és a kutatási eredmények publikálásának szabadságát, hogy ezt sem a társadalom, vagy annak csoportjai illetve tagjai, sem az állam, sem az akadémia, tehát senki nem korlátozhatja...”

„A tudományos élet monopolizálását tiltani kell az akadémiának is, más szervezeteknek és egységeknek is.”

„Jó volna valamilyen objektív mérce az akadémikus tagság elnyerésére.”

„... az akadémia ne értékelje társaságok tudományos tevékenységét. Ez az akadémia monopóliumához vezethet. Segítse a társaságokat és ne értékeljen, ne szabályozzon, ne vizsgáljon, vagy ne számoltasson be. Ezek a társaságok legyenek függetlenek és önállóak.”

Olyan javaslatokat is leírtam, ami akkor (jelenleg is?) nem egyezett meg az általános és a érvényekben lévő felfogásokkal, törvényekkel.

Természetesen véletlenül sem hittem, s ma sem hiszem, hogy írásos munkámban mindent megoldó gyógyírt tudok javasolni, a tudományos élet minden problémájára. Csupán a jelenlegi és a múltbeli helyzet néhány, általam (esetleg csak a médiából) ismert és lényegesnek tartott mozzanatából indulok ki, s néhány lényeges problémára keresem a választ, illetve a megoldás lehetőségeit.

Tulajdonképpen már 2010 márciusában kezdtem el gondolataim leírását. Közbejött betegségek és sok más probléma és teendő, s az ezekből következő szakaszos munka nyújtotta az időt. Aztán mindinkább felfigyeltem a Magyar Tudományos Akadémiával, a tudományos intézetekkel és a tudománnyal kapcsolatos, TV adásokra, az interneten is megjelent írásokra, amelyek némelyikére szintén igyekszem reagálni, bevonni saját elgondolásaim körébe, vagy vitatkozni, ha azokkal nem értek egyet. Végül Kenesei István szavai inspiráltak az írás folytatására.

1. A demokrácia és a tudomány

Kenesei István szerint (ha az újságcikk pontosan idézi) „Elnök úr igen gyors léptekkel »áramvonalasította« az Akadémia hierarchiáját, számos vezető munkatársat lecserélt és jelentős mértékben centralizálta a döntési folyamatokat...Ezzel egységesebbé tette az MTA szervezetét és egyirányúvá a döntéshozatalt azokban az ügyekben, amelyekben a vezetés kezében vannak a döntési jogok. A korábbi „kétfejű” (főtitkári-elnöki) hatalommegosztást tehát felváltotta egy „cégszerű” struktúra, amely ha tartós eredményeket hoz, az egész magyar tudományosság javára válik. Bármennyire meglepheti is a kívülállókat, **a tudományt nem lehet demokratikusan irányítani.** (Kiemelés tőlem!) Mivel a tudósok között világos „csípésrend” uralkodik, a jobbkat, a rangsorban „feljebb levőket” kell nagyobb lehetőségekhez juttatni, és ennek nem a többségi szavazás a célravezető módszere.” (Ötvös Zoltán: Áramvonalasított „csípésrend” http://nol.hu/tud-tech/20101204-aramvonalasitott_csipesrend_)

Kenesei István szavai annyira megleptek, hogy végleg rászántam magam, hogy, ha lassan is, de foglalkozni fogok a problémával. Képtelen vagyok elhinni, hogy komolyan és valóban úgy gondolta a fentieket, ahogyan az interneten olvasható.

Azt természetesnek és vitathatatlannak tartom, hogy a tudományos tételek megfogalmazása nem demokratikus úton történik. A tudományos tételeket bizonyítani kell, s ha a tétel megfogalmazója biztos állításában, s annak igazságát bizonyítani is tudja, akkor kitart mellette, még akkor is, ha egyelőre azzal senki nem azonosul. Eklatáns példa erre Semmelweis Ignác esete a gyermekágyi lázzal kapcsolatban.

A tudomány feladata, hogy vizsgálja és leírja a természetben és a társadalomban meglévő jelenségeket és a folyamatokat, feltárja azok (esetleg rejtett, nehezen érzékelhető, komplex hatások alapján kialakuló) törvényszerűségeit.

Természetes lehet az is, hogy esetenként ugyanazon jelenségeket és törvényszerűségeket másként látják a különböző helyzetben élők. A nagyobb problémát az jelentheti, ha saját látásmódjukat másokra is rá akarják kényszeríteni. Különösen nagy baj, ha ez, a tudományos életben jelentkezik! **A tudományos tanok, tételek tekintetében tehát valóban nincs, és nem lehet demokrácia! Nem lehet kényszer!** Objektív jelenségek és törvényszerűségek vannak, s a tudomány feladata ezek feltárása, vizsgálata, leírása!

Az viszont elképzelhetetlen, hogy a tudományszervezésben ne legyen demokrácia! Lehetetlen, hogy egy ember, vagy akár egy általa preferált szűkebb embercsoport döntse el, az összes tudományokkal kapcsolatban, hogy ki alkotott érdemit, s ki nem, ki a jobb, a nagyobb tudós és ki nem, s állapítson meg rangsort a tudósok között, s a „csípésrend” (vajon mit jelent ez az adott esetben?) uralkodása alapján meghatározza, hogy kik tartoznak a jobbakhoz, s ennek alapján juttassa nagyobb lehetőségekhez a „feljebb levőket”.

A tudományt valóban az vinné (viszi) előre, ha centralizált döntési folyamattal egy ember, vagy embercsoport meghatározhatná, (meghatározhatja?), hogy ki kapjon lehetőséget, vagy nagyobb lehetőséget a tudományos munkára? Nem oda vezet ez, hogy azok kapnak lehetőséget, akik közel vannak a tűzhöz? A „feljebb lévőket”? A regnáló tudományos, vagy éppen a regnáló politikai vezetéshez kötődők? Nem oda vezet-e ez, hogy a tudomány emberei, a tudósok megpróbálnak mindenáron alkalmazkodni, s nem a tudományos eredmény, nem az objektivitás, hanem az alkalmazkodás lesz a fontosabb.

„Ráadásul a szüntelen alkalmazkodás a jellemtelenség melegágya is lehet.” Ezt nem én mondtam! Ezt Orbán Viktor mondta 2010. február 5-i évértékelő beszédében. <http://mek.oszk.hu/08100/08104/08104.doc> Ezt, a jellemtelenséget akarjuk? Nem volt még éppen elég az utóbbi évtizedekben tapasztalt alkalmazkodásból, jellemtelenségből? Hihetetlen!

De vajon valóban megváltozott a világ, s ma már nem kell alkalmazkodni? Akkor mit mondhatunk, ha egy vezető (volt vezető) akadémikus a televízióban dehonesztáló megjegyzést tesz arra „ha pl. egy MTA doktora nem tud magának megfelelően jövedelmező állásokat biztosítani (kibulizni?) akkor az olyan is?” Ha pedig akadémikusként nem tudsz? Ha akadémikus is akarsz lenni? Ha nem tudod elérni, akkor olyan is vagy?!

Vajon nem üzenet ez? Ha meg akarsz élni, alkalmazkodj! Ha jól akarsz keresni, alkalmazkodj! Ha akadémikus akarsz lenni, alkalmazkodj! Folytathatnám!

De mi van akkor, ha egy akadémikus, vagy MTA doktora időskorú, nyugdíjas s esetleg - éppen a megfeszített, eredményes munkában - egészsége megrokkant, s nem tud a tudományos nyüzsgéssel járó utazásokra, értekezletekre vállalkozni? Mi van akkor, ha ugyanez a személy otthon, a számítógépe mellett végez továbbra is tudományos munkát, s eredményei esetleg felül is múlják sok más, jól fizetett állásokkal rendelkező, „nyüzsgő, alkalmazkodó tudóst”?!

Vagy mi van akkor, ha az MTA doktora éppen azért vonta ki magát a tudományos nyüzsgésből, mert nem kívánt elvtelenül alkalmazkodni? Azokhoz, akik hatalmukat - kormányváltások, vagy esetleg éppen a rendszerváltozás előtt meglévő hatalmukat - kihasználva, irigységből, (csípésrend uralkodásából adódóan?), erővel kisajátították alkotásait, majd alkalmazkodtak a kormányváltásokkal, vagy a rendszerváltozással bekövetkezett új viszonyokhoz, s megtartották a hatalmukat, s jó anyagi körülményeket biztosítottak maguknak, de továbbra sem voltak képesek új tudományos eredményt alkotni, amíg esetleg az általuk megrabolt ember szerény nyugdíja mellett is képes - nem is kevés - új tudományos eredményt felmutatni? (Amit aztán a jól keresők plagizálnak?)

Természetesen merül fel a gondolat, hogy adott esetben alkalmazkodásról, egyéni érdekek által történő motivációról, vagy az ember nézeteinek a gyökeres megváltoztatásáról van szó? Sajnos ennek eldöntésére nincs objektív módszer. Az viszont mindenképpen gyanús, ha valaki többször is jelentősen, esetleg gyökeresen megváltoztatja nézeteit.

Önkéntelenül felmerül az a kérdés is, hogy ki a becsületes? A szüntelen alkalmazkodásra hajló, (ami a „jellemtelenség melegágya?”), jól kereső, de esetleg tudományos alkotásra, eredményességre képtelen, vagy alig, illetve kevésbé képes, de a tudományos körökben vagy/és a politikában nyüzsgő, ezért ismert ember, vagy az, akit a tudományága iránti érdeklődés hajt, s ingyen, saját költségére, lakásában dolgozik, s ér el tudományos eredményeket, s azokat ugyancsak ingyen, saját költségére teszi közkinccsé?

Kötelezni, vagy akár csak ösztönözni lehet-e (kell-e?) a tudományokkal foglalkozókat az állandó alkalmazkodásra? Még azt is, akinek ettől felfordul a gyomra? Függhet-e egy embertől, vagy szűk embercsoporttól, hogy ki kapjon lehetőséget a tudományos munkához? Ki a jobb tudós? Milyen sorrend legyen a tudósok között?

Valóban nem az adott tudományághoz értők véleménye, vitája, megbecsülése, vagy még inkább tudományos munkájának, eredményességének, objektív mérése alapján - ha úgy tetszik objektív, vagy legalább demokratikus úton - lehet eldönteni a tudományos rangsort, s azt, hogy a szűkösen rendelkezésre álló támogatásból ki érdemel többet, kinél fog az biztosabban megtérülni tudományos eredményekben? Ezt leírva látni még akkor is megdöbbentő, ha (sajnos) ez, vagy ez lenne (?) a gyakorlat. Ha az objektív megítélés csak álom!

Tudnék konkrét példát mondani, amikor potentát ember igen nagy pénzt kapott kutatási feladatra, aztán a pénz elment, de használható eredmény nem keletkezett. Hányan kaptak már kutatásra pénzt, paripát, vagy ösztöndíjat, de az eredmény elmaradt. E tekintetben, az utóbbi évtizedekben sem volt változás? Nem is lenne kíváncsi?

Úgy tűnik ugyanis, hogy Kenesei István a demokrácia elvetését nem a tudományos tanok tekintetében helyeseli (ezzel teljes mértékben egyet értenék), hanem a tudományirányításban, a tudósok sorrendjének a meghatározásában, előnyben részesítésében, stb. Álljon be tehát mindenki a sorba, mert én (mi) mondom (mondjuk) meg, hogy mit kell a tudományban vizsgálni, mit kell megállapítani, mi legyen a tudományos vizsgálat eredménye, milyen tudományos eredményt kell (szabad) külföldről átvenni, stb..? Volt már ilyen a történelemben! Ezt kívánjuk? Valóban úgy is gondolja, ahogyan mondta, vagy csak viccként, ne adj isten, valamilyen adott helyzet kigúnyolásaként, esetleg komolytalan megjegyzésként, valakik hergeléseként szánta?

Egy centrális rendszerben, amelyben az alkalmazkodás a meghatározó, várható-e valódi tudósok kinevelkedése? Ha igen, akkor mi az oka annak, hogy magyar tudósok itthon nem juthatnak megfelelő elismertséghez?

„Akkor hát okosabbak vagyunk-e? Tehetséges magyarokat kétségtelenül szép számmal találunk szerte a nagyvilágban. Az amerikai filmipartól kezdve, a tudományban, művészetben. De ha jól utána gondolunk, azért vannak ilyen feltűnően nagy számban ott, külföldön, mert nincsenek itt, tehát idehaza! El kellett menniük! Hadd ne soroljam, hogy miért! Volt, aki a származása miatt, volt, aki az anyagi és egyéb lehetőségek hiánya miatt. A tehetségeink külföldre mentek és mennek ma is! A körülmények miatt, vagy egyszerűen azért, mert ez a nép nem képes megbecsülni a saját értékeit? Is, is.” A fentieket Gazdag László kitűnő, őszinte, nyílt, cikkéből idéztem. (http://nol.hu/lap/hetvege/20100206-okosak-e_a_magyarok_).

Ugyancsak Gazdag László írta a következőket:

„Az egyetlen magyar Nobel-díjas, aki (részben!) itthoni kutatásai eredményeként vehette át a díjat, az 1937. évi fiziológiai (orvosi) díj kitüntettje, Szent-Györgyi Albert.”

„A Harvard Egyetemnek eddig több mint hatvan (!) Nobel-díjasa volt. A magyaroknak 14 vagy 15? Nem könnyű megmondani, mert „mi” odasorolunk nem magyarokat is. Például Philip Lénárd (1862-1947, Nobel-díjas 1905-ben, magyarosan Lénárd Fülöp), az elektron egyik felfedezője (1897), a fotoelektromos hatás kitalálója (ezért kapta a díjat), aki Pozsonyban született német családban, sohasem tudott magyarul, nem is tartotta magát annak. Az 1930-as években hithű náci lett, Einstein relativitáselméletét zsidó agyérmennek minősítette. Miért akarunk mi büszkék lenni rá?

Wiesel, béke Nobel-díjas kifejezetten visszautasította többször is, hogy őt magyarnak tartsák. Újabban a méltatlanul bántott, sértett Kertész Imre tett hasonló nyilatkozatot sajnálatos módon.

Vajon van-e értelme az ilyesfajta méricskélésnek, mennyi Nobel-díjasunk is van nekünk, és persze itt az összehasonlítás a lényeg: na és mennyi van „másoknak”? Például a szlovákoknak, a románoknak, a szerbeknek stb.? Sajnos a magyar értelmiség egy része is szívesen rájátszik erre a „kiválasztott, okos nép vagyunk” mítoszra, utalnék itt Marx György híres művére a Marslakókról. Vagy, hogy a magyar nyelv különösen alkalmas lenne az ilyen olyan kreatív gondolkodásra stb. Ha így van, miért nem látjuk mindennek hatását gazdasági, technikai fejlődésünkre, illetve miért ilyen tartósak modernizációs adaptációs válságjelenségeink? Most már a „rendszerproblémára” sem foghatjuk a „dolgot”, eltelt a húsz év „türelmi idő”...

„Itt van Rubik Ernő, afféle ikonként. De ha megnézzük a magyar találmányok számának, az új magyar tudományos eredmények számának alakulását, és viszonyítjuk a világ más részeinek teljesítményéhez, bizony siralmas a kép.” (Gazdag László: Okosak-e a magyarok? http://nol.hu/belfold/20100206-okosak-e_a_magyarok)

Tapasztalataim és az előbbieken hivatkozott írásos anyagok szerint is, Magyarországon az elismertség, az előrehaladás és az anyagiak tekintetében fontosabb a hivatali, (a tudományos, a politikai) nyüzsgés, mint a tudományos teljesítmény. Érdekesen nyilatkozik a Magyar Tudományos Akadémiáról Kordos László paleontológus, a 2009-es év ismeretterjesztő tudósa, amikor Ötvös Zoltán mondja Neki, hogy mégsem lett akadémikus. „Egy klubról beszél, amelynek tagsága attól függ, hogy valakinek eszébe jut-e.” (Népszabadság 2010. február 22.)

Érdemes ilyen szempontból böngészgetni a Ki Kicsoda, a Lexikon, valamint az MTA weboldalain az MTA tagjairól leírtakat. (http://www.mta.hu/index.php?id=421&no_cache=1)

Ki, mikor, melyik rendszerben, melyik kormány idején és hol volt külföldön, milyen ösztöndíjjal? Mikor milyen bizottságokban, szervezetekben tevékenykedett, mikor milyen kitüntetésekben részesült? Esetenként érdekes dolgokat találhatunk. Érdemes lehet ezeket az adatokat például egybevetni azzal, hogy mit publikált? Különösen pedig, hogy mi újat alkotott? Ki hogyan lett MTA doktora, vagy akadémikus? Ki hogyan tudott tehát szüntelenül alkalmazkodni, vagy valós tudományos eredményt produkálni?

Ha igaz, a hatvanas években értelmiségi körökben elterjedt szóbeszéd, akkor Marosán György mindezt durvábban fogalmazta meg. Amikor tudára adták, hogy értelmiségi köröknek nem tetszik valami, állítólag azt felelte, hogy „a sz.. nem robban.” Abban valóban igaza volt, hogy robbanásról akkoriban szó sem volt. Szó sem lehetett?! Vagy akkor is csak az alkalmazkodás volt a lényeg? Na és van aki nyíltan kimondja, hogy most is? Csak így lehet érvényesülni? Legalábbis anyagilag, kutatási megbízásokkal? Intercity professzorok, egyidejűleg több egyetem professzorai, több helyről kapott fizetés, s esetleg maga helyett videó előadást küld?

„Szigorúban szabályozná a felsőoktatási törvényben az oktatási tárca azt, hogy egy egyetemi tanár hány intézményben taníthat - olvasható a Népszabadságban. Véget akarnak ugyanis vetni annak a gyakorlatnak, hogy egy „intercity-professzor” több egyetem között ingázva egyikben sem fordít elegendő időt a diákokra.” <http://www.origo.hu/itthon/20070301helyhez.html>

Úgy tűnik, hogy a tudományszervezésben, s a tudományos intézetekben ma sincs minden rendben, sőt fellángoltak az ellentétek, felszínre kerülnek az eddig szőnyeg alá söpört problémák. Vádak és ellenvádak! Ezt érzékeltetik a médiában megjelent írások.

Nem kívánok ezekkel részletesebben foglalkozni, csupán néhány megtekintésének a lehetőségét könnyítem meg az alábbi linkek megadásával:

Gergely Miklós: Szokatlan elnöki befolyás az MTA-ál
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=233629>

Bitó László: MTA: koncepciók kinevezések
http://nol.hu/velemeney/20100102-mta_koncepcios_kinevezesek

Heller Ágnes: Pálincás József esete Nyíri Kristóffal
http://nol.hu/velemeney/20100115-palincas_jozsef_esete_nyiri_kristoffal

Félmilliárdot „kutattak el” Hellerék
<http://www.mno.hu/portal/758298>

http://mta.hu/mta_hirei/az_-akademia-elnokenek-valasza-a-kulso-es-tiszteletbeli-tagok-januar-28-i-nyilt-levelere-126982

Továbbiak:

http://mandiner.hu/cikk/20110117_filozofuspalyazatok_ujabb_feljelentések

<http://elhallgatothirek-hungariannews.blogspot.com/2011/01/januar-12-loptak-csaltak-az.html>

http://nol.hu/lap/forum/20110205-meg_egyszer_a_filozofusugyrol

Nem tudom, hogy valóban történt-e büntetés a filozófiai intézetben. Ezekről csupán az interneten megjelentekből értesültem. (További újságcikkekre és TV adásokra is lehetne még felhívni a figyelmet, s az ügy még ma is folyamatban van.) Ha történt, az a rendőrség és a független magyar bíróság dolga. Nem jó az, ha ilyen ügyekbe a politika beleavatkozik. Az sem jó, ha a Magyar Tudományos Akadémia elnöke avatkozik bele.

Abban igaza van természetesen Bitó Lászlónak, hogy Pálincás József az MTA elnöke nem polihisztor, s ezt igazolja publikációinak listája, amelyet az interneten bárki megtekinthet. (<http://www.mtatpa.hu/wrapper.jsp?contentType=sourceList>)

Ugyancsak megtekinthető az interneten más tudósok, így Bitó László és Heller Ágnes (és mások) publikációs listája is.

Bitó László:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Bit%C3%B3_L%C3%A1szl%C3%B3#Irodalmi_munk%C3%A1ss%C3%A1ga

Heller Ágnes:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Heller_%C3%81gnes#M.C5.B1vei_k.C3.BCf.C3.B6ld.C3.B6n

Nem tudom és nem is kívánom elbírálni, hogy Pálincás József, vagy bárki más társszerzőkkel közölt publikációiban milyen tudományos eredmények lelhetők fel, s ezekben kinek mennyi érdeme van, hiszen nem ismerem az adott szakterületet.

Magam is többször publikáltam társszerzőkkel, s ezt nem bűnnek, hanem éppen érdemnek tartom, különösen, ha idősebb kutató fiatalokat von be munkájába, s velük közös publikációkat jelentet meg. Igaz, az én publikációimnak rendre előzményei voltak, saját eredeti publikációim, amelyek bizonyítják, hogy nem én profitáltam a fiatal szerzőtársak munkásságából, hanem éppen Ők az enyémből. A közös publikációk az általam alkotott modellek, vagy elméleti tételek verifikálásai, gyakorlati alkalmazásai voltak, közös munka alapján.

Sőt az is lehetséges, különösen konferenciákon tartott előadások esetén, hogy valaki ugyanarról a témáról akár többször is ír. Nem mindegy azonban, hogy ugyanazt a témát, ugyanazzal a tartalommal, kissé átfogalmazva publikálja újra, vagy esetleg korábbi publikációját, új, esetleg igen lényeges eredményeivel kibővítve adja közre, ahol már nem is a régi, hanem az új tudományos eredménye a döntő.

Számomra a Budai Gyula által felrótt párizsi vonatjegy és 800 ezres szállodaszámla sem mond semmit. De nem mondanak semmit a megbízási díjak sem.

Kérdés, hogy ki/kik és mi célból volt/ak Párizsban, tudományos konferencia, vagy kutatás, pl. konzultáció, tapasztalatcsere céljából, vagy éppen kedvük volt Párizsba utazni? Esetleg pihenni, kikapcsolódni, vagy tudományos könyvek között búvárkodni akartak? Ennek kiderítése (ha ez büntetés) a rendőrség és a bíróság dolga. Azt gondolom, hogy számos tudományos pályázatot meg lehetne ilyen szempontból vizsgálni. Ki milyen céllal kapott megbízási díjat, s milyen teljesítményt nyújtott ezért.

A 168 óra 2011. január 28.-i számából (<http://www.168ora.hu/itthon/tudosaink-vedelmeben-68856.html>) az tűnik ki, hogy a szóban forgó időszakban nem csak liberális filozófusok nyertek pályázati pénzeket kutatásokhoz.

2011. január 31-én azonban az ATV-hez eljuttatott közleményében Pálinkás József aztán kiállt a filozófusok mellett. Mint az interneten olvasható (http://atv.hu/belfold/20110131_palinkas_szot_emelt_a_filozofusok_mellett).

„A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, az www.atv.hu-hoz hétfőn eljuttatott közleményében többek között kiállt az elmúlt hetekben, a sajtóban többször támadott filozófusok mellett. „A Magyar Tudományos Akadémia elnökeként felhívom az állami hatóságok, a sajtó munkatársainak és a tudomány művelőinek figyelmét, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmánya 70/G szakaszának (2) bekezdése szerint „Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak”. Ennek tiszteletben tartása azok számára is kötelező, akik a kutatás, a fejlesztés és az innováció pályázati rendszerében, a tudományos intézmények működésében jogsértést vélnek felfedezni. A hatóságok jogosítványa, hogy a jogsértéseket feltárják, és a jogsértőkkel szemben törvényes keretek között eljárjanak. A sajtó munkatársainak feladata, hogy a közvéleményt minderről hitelesen és kiegyensúlyozottan tájékoztassák, ugyanakkor elkerüljék az igaztalan vádaskodást, a megelőlegezett ítélezést” - írja Pálinkás József.

Mint ismeretes, a Magyar Nemzet nemrég írt arról, hogy átfogó vizsgálatot indít Budai Gyula elszámoltatási kormánybiztos azoknak a több mint 400 millió forint közpénzt felemésztő filozófiai pályaműveknek az ügyében, amelyeknek „ellentmondásaira” a napilap cikksorozatban hívta fel a figyelmet. A napilap több számában is foglalkozott a filozófuspályázatok ügyével. A lap közlése szerint hat pályamunkával összesen csaknem félmilliárd forinthez jutott hozzá a Gyurcsány-kormány idején a Radnóti Sándor, Heller Ágnes, Vajda Mihály, Gábor György és Geréby György alkotta filozófusi kör.”

A http://nol.hu/belfold/20110201-palinkas_jozsef_visszavag Pálinkás József visszavág c. cikkben még a következőket olvashatjuk:

„Pálinkás József szerint a Széchenyi-terv keretében 2001-ben kezdeményezésére meghirdetett társadalomtudományi kutatások rendszerét a kormányváltást követően jelentősen átszabták, szakmaiságában megalapozatlanná, finanszírozásában logikátlanná, jogilag támadhatóvá tették. „Az új pályázati rendszerben jelentős összegektől fosztották meg a felfedező (alap) kutatásokat, gyengítve az ország tudósmegtartó képességét, ugyanakkor lehetőséget nyújtottak arra, hogy az innovációhoz vagy Magyarország EU-csatlakozásához olykor csak verbális bravúrokkal köthető társadalomtudományi kutatási pályázatokat a megszokottnál jóval tekintélyesebb összegekkel támogathassák” - véli Pálinkás. Ahogy arról lapunkban beszámoltunk, a Széchenyi-terv Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok (NKFP) 2001-es pályázatán (nemzeti örökség és a jelenkori társadalom kihívásainak kutatása) ötven pályázat kapott pénzt, átlagosan ötvenmillió forintot. Granasztói György (Teleki László Intézet) azonban 96 milliót kapott a kulturális külpolitika kutatására. A szintén konzervatív tudós, Kulcsár Szabó Ernő pályázatára 83 milliót ítéltek oda kultúrakutatásra. Ugyanezen a pályázati kiíráson 2002-ben - még az Orbán kormány regnálása idején - harminc jelentkezőt támogattak átlagosan 48 millió forinttal. 2004-ben az NKFP-program (szintén nemzeti örökség témakörben) huszonöt pályázatnak adott átlagosan 58 millió forintnyi támogatást - ebben a körben nyert az utóbbi hetekben a jobboldali sajtóban pellengérre állított Vajda Mihály, Steiger Kornél és Radnóti Sándor. A három filozófus pályázata egyenként 90 milliót vitt, de a Kulcsár Szabó Ernő vezette konzorcium is 88 milliót nyert. Az MTA elnöke szerint tehát az Orbán-kormány idején osztott átlagos 48-50 milliónál az új kormányzat 58 milliós átlagtámogatása jóval tekintélyesebb. 2001-ben joggal kapott pénzt például egy Anjou-kori oklevéltáras pályázat, de 2004-ben már kilóg az ókori filozófia és tudomány támogatása.”

Számomra az sem mond semmit, ha egy tudós pályázó a pályázatára nyert pénzt nem akadémiai, vagy bármely állami intézetben kezelteti, hanem magáncéghez, akár saját KFT-

ben, vagy BT-ben kezelteni. Ha erre törvényes lehetősége van? Márpedig én emlékszem arra, hogy ilyenre az OTKA pályázatokban is törvényes lehetőség volt. Kezemben van az OTKA Titkárság 1991. júliusában keltezett levele, amely többek között a következőket tartalmazza:

2. bek. „A 99/1990. (XII.3.) Korm. Rendelet értelmében a szerződést az OTKA Bizottság elnöke közli a témavezetővel, akinek kapcsolata a kutatóhelyével átalakul. A korábbi gyakorlattól néhány alapvető vonásban eltérő rendszert kellett ennek megfelelően bevezetni. Új szerződés szöveget dolgoztunk ki, melyet az illetékes szervekkel egyeztetünk.”

3. bekezdés. „„A” típusú szerződést abban az esetben kötünk, amikor a témavezető igénybe veszi a kutatóhely infrastruktúráját; ha azt nem veszi igénybe, erről munkahelyétől igazolást kell beszereznie, ekkor a „B” típusú szerződés mintát kell kitöltenie.”

4. bekezdés. „Az OTKA Bizottság 1991. június 27-i ülésén döntést hozott, hogy a támogatásra odaítélt összeget - a Kormányrendeletnek megfelelően - „A” típusú szerződés esetén a kutatóhely bankszámláján; „B” típusú szerződés esetén a témavezető vagy valamelyik - a beadott pályázatban szereplő - közreműködő kutató munkahelye bankszámláján kell kezelni.”

Valamikor egy nemzetközi kutatóintézetben azt hallottam a kutatóktól, hogy meghatározott összeggel rendelkeznek, s ezt úgy költik el, ahogyan legcélszerűbbnek tartják. Ha úgy tetszik, megvendégelnek valakit vagy valakiket (lehet, hogy azoktól jó elgondolásokat kapnak kutatási témájukhoz), ha úgy adódik, elutaznak konferenciákra, stb. Senki nem kéri számon, hogy azt a pénzt hogyan költik el, csak az eredmény számít.

Valóban, nem az a lényeg, hogy a tudós, illetve tudományos pályázó a pénzt hogyan és mire költötte.

Ha a pályázati kiírás jó (sőt még a pályázati pénz felhasználása is szabályozott), akkor nem az a legfontosabb, hogy a pályázatban megfogalmazott kutatási célkitűzés jó, hasznos legyen, s a végzett munka valóban tudományos munka és eredményes legyen? Ha a pályázati kiírás és a pályázat elfogadása nem jó, akkor pedig nem a pályázó a hibás!

Az eredményesség természetesen nem csak pozitív megállapítást jelent. A negatív eredmény is igen fontos lehet. Például, ha a kutatás valamely készítmény, mondjuk gyógyszer hatását kívánja megvizsgálni, s kiderül, hogy a tudományos vizsgálat azt mutatja, hogy annak az anyagnak, vagy gyógyszernek, adott betegségre nincs hatása, sőt erre a betegségre éppen káros, vagy más, még súlyosabb betegséget vált ki, akkor az nem tudományos eredmény? Nem hasznos?

Pálincás József szerint „közös érdekünk, hogy ezt a torz, nehezen átlátható, az ország fejlődése szempontjából hátrányos pályázati rendszert egészségessé tegyük. A megkezdett munka sikerét veszélyeztetheti a szakszerűtlenség, a megfontolatlanság, a mesterségesen gerjesztett politikai sárdobálás, eredjen az akár a tudományos élet területéről, a közigazgatásból vagy a sajtó tevékenységből.”

Mi folyt, s mi folyik ebben az országban? Ki mit tett? Ki miért felelős? Mennyiben hibás a pályázó és mennyiben a pályázat kiírója és a pályázat elbírálója?

Valóban a pályázatot nyert filozófusok bűnösök? Vagy tényleg csak a filozófusok egy csoportját támadják, azokat, akik az Orbán kormányt bírálták? Mivé lett ez az ország? Kinek lehet itt hinni?

A legszomorúbb az egészben az, hogy a vita nem a tudományos eredményeken, megállapításokon, tudományos tételek igazságtartalmán folyik, hanem az anyagiakon. Tudományos fokozattal rendelkezők, akadémikusok vitatkoznak, civakodnak azon, hogy ki mennyi pályázati pénzt kapott és azt hogyan használta fel? Szükséges és nagyon hasznos lehet a vita a

tudósok, tudóscsoportok között tudományos megállapításaikról! Ez viszi előre a tudományt! Ez segít a tudományos tételek tisztázásához! De hogy a tudósok azon vitatkozzanak, hogy ki, mikor, mennyi pályázati pénzt kapott, s azt hogyan használta fel? Döbbenetes!

Igen! Döbbenetes olvasni azokat az írásokat, amelyek a filozófusok pályázatával, illetve pályázati pénzek felhasználásával foglalkoznak, s közreadják a filozófia tudománnyal foglalkozó kutatók véleményét.

Érdekes! Milyen jó, ha az ember távol van a tűztől! Igaz, nem melegszik, de nem is fagy meg! Nekem mindig az volt a véleményem, hogy a tudós a tudományos megállapításait mindaddig fenntartja és védi, amíg a vita során be nem bizonyosodik, hogy nincs igaza. A hatalom diktálása a tudományos életben különösen veszélyes lehet, hiszen akkor a tudomány az objektivitás helyett a vezetők ízlésének, akaratának kíván megfelelni. Sok problémát okozott már ez az emberiségnek.

Azt tartom a legnagyobb problémának, hogy a kölcsönös vádaskodás, amely ma már nem csak a politikusok között folyik, hanem a tudósok és más embercsoportok között is, megrendíti az emberek hitét! Ebben az országban valóban mindenki lop, csal? A kölcsönös vádaskodások (sajnos) ezt sugallják.

2. Pályázatok a tudományos kutatásban

A filozófus berkekben kipattant botrányok, vádaskodások, rávilágítanak arra is, hogy a pályázati rendszerek, vagy az azokról vallott felfogás nincsenek rendben.

Véleményem szerint akkor, ha egy tudós pályázatot ad be egy kiírt pályázatra, amelyben vállalja, hogy tudományos vizsgálatokat végez, s ennek eredményét írásban közreadja, s a pályázatát elfogadják, s Vele szerződést kötnek, ez tulajdonképpen egyben szerzői jogi szerződés is. (Ugyanúgy, mint valamely film elkészítésére, irodalmi munkásságra, stb. kötött szerződés.)

Márpedig a szerzői jogról szóló törvény szerint „A jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés alapján átadott mű elfogadásáról a felhasználó a mű átadásától számított két hónapon belül köteles nyilatkozni. Ha a művet a felhasználó kijavításra visszaadta, a határidő a kijavított mű átadásától számít. Ha a felhasználó az elfogadásra nyitva álló határidőn belül nem nyilatkozik, a művet elfogadottnak kell tekinteni. (...) Ha a mű javítás után sem alkalmas a felhasználásra, a szerzőt csak mérsékelt díjazás illeti meg.”

Fentiek alapján problémásnak tartom, hogy a Kutatási Szerződés egyáltalán korlátozza a pályázattal elnyert pénzösszeg felhasználásában és sok más tekintetben is a kutatót. Véleményem szerint csupán azt kellene vizsgálni, hogy a kutató által benyújtott téma és az igényelt pénzösszeg elfogadható-e, illetve a téma teljesítése megfelel-e a beadott pályázatban foglaltaknak, s megfelelő színvonalú-e?

Ha a pályázat megfelel a kiírásnak, s a teljesítés is megfelelő színvonalú, s nem bűncselekmény és nem plagizálás eredménye (a másoktól átvett megállapítások, elméleti tételek és módszerek megfelelő idézéssel, hivatkozással és/vagy az eredeti szerző hozzájárulásával történtek), hanem eredeti alkotás, ha a munkában alkotó tevékenységet végzett társakat nem rekeszti ki a munka eredményeiből, a szerzői jogokból, akkor közömbös, hogy a pályázó hogyan költötte el a pályázatra kapott pénzt, kiket foglalkoztatott, kinek mennyit fizetett, mennyit költött utazásra, konferenciára, stb. Csak egy a fontos, a eredmény!

De ki írja ki a pályázatokat? Felel-e a pályázat kiírója azért, hogy milyen pályázatokat írt ki? Felel-e azért, hogy egy pályázatot elfogad-e?

Természetesen, itt nem egy emberről van szó. Bizottságok, szakértők, stb.! De vajon a bizottságosdi megvéd-e az igazságtalanságoktól? Szolgáljon erre egy, még 1996-os példa. Saját példám, hiszen nincs felhatalmazásom arra, hogy mások pályázatával foglalkozzak.

Már nyugdíjas voltam és merészkedtem beadni egy pályázatot az OTKA-hoz „Gazdasági törvényszerűségek absztrakt vizsgálata” címmel. Pályázatomat a zsűri három opponensnek adta ki véleményezésre. A véleményeket kiollózva, (tehát az opponens személyének a titokban tartásával) megkaptam. Két opponens minden szempontból kitűnőnek minősítette és elfogadásra ajánlotta a pályázatot, egyikőjük ugyan kevesebb költség jóváhagyását javasolta. A harmadik pályázó viszont csak feltételesen javasolta a pályázat elfogadását. De érdekes, hogy mik voltak az indokai. Lássuk:

„Azt hiszem a pályázó abból a téves hipotézisből indul ki, hogy a valóságtól elrugaszkodva tisztán elméleti alapon valamilyen egzakt matematikai modell segítségével meg lehet határozni az optimális gazdaság méretét.

Azt hiszem ilyen modell nem volt, nincs és nem is lesz nemcsak nálunk, hanem a fejlett országokban sem.”

„Úgy gondolom, hogy a matematikai modelleknek a valóságot kell leírniuk, s valóságukat a gyakorlatban való kipróbálásuk, tényadatokkal való ellenőrzésük eredményessége fejezi ki.”

Arra természetesen nem volt lehetőségem, hogy vitassam az opponens véleményét (de azt hiszem alaposan levizsgáztam, bizonyítva, hogy egyáltalán nem ért az adott tudományos problémákhoz, sőt még a beadott pályázatot sem értette meg). Most is csak néhány megjegyzést teszek:

Az opponens nem olvasta el jól a pályázatot, hiszen nem kívántam a valóságtól elrugaszkodni, hiszen nem egy publikációm bizonyítja a „tényleges” statisztikai adatok felhasználását, arról nem is szólva, hogy sok éven át tanítottam egyetemen a statisztikát, s tisztában vagyok az adatok megbízhatóságával, felhasználásának a lehetőségeivel és a statisztikai módszerekkel. De valóban téves az, hogy nem lehet valamit elméleti alapon egzakt matematikai modell segítségével meghatározni? (Vagy csak azt hiszi?!) Csak tényadatok vizsgálatával lehet valamit meghatározni?

Meg lehet-e határozni tényadatok segítségével, hogy Debrecenből Budapestre autóval mennyi idő alatt lehet elérni. Tessék megvizsgálni az összes eddigi és jövőbeni autóval megtett út időigényét! De ezek alapján is legfeljebb a vizsgált tényadatok átlagát tudjuk meghatározni! Nem lehet e helyett egy elméleti matematikai összefüggést megalkotni, hogy különböző átlagsebességek esetén mennyi időre van szükség az út megtételéhez? Nem ez történik a valóságban? Ez vajon nem a valóságot írja le? De vajon a folyón átvezető hidakat nem matematikai számítások (modellezések) segítségével tervezik meg, hanem elkészítenek belőlük több százat, ráeresztik a forgalmat, s amelyik (a tényadatok alapján) nem szakad le, az lesz a jó? Mi mindent határoznak már meg matematikai modellezéssel!

Sőt gyakran (mint az utazás időigényénél) lehetetlen a tényadatok összességét (múltat, jelent, jövőt) megvizsgálni. Ilyenkor éppenséggel matematikai modellezésre vagyunk utalva. Nincs más lehetőség!

A szakértő azt hiszi (nem tudja, csak hiszi), hogy ilyen modell nem volt, nincs és nem is lesz, nemcsak nálunk, hanem a fejlett országokban sem? Tehát ami nincs a fejlett országokban, az nem lehet nálunk sem? Nem is lesz nemcsak nálunk, hanem a fejlettebb országokban sem?

Valószínűleg akkor még azt sem hitte volna, hogy internet lesz, stb. Az a felfogás pedig jellemző, hogy nálunk nem lehet új! Lehetetlen, hogy Magyarországon, a tudományokban olyan történjen, ami még nem történt meg a fejlettebb országokban?

Olvasom az anyagban azt is, hogy „A pályázó gyakorlati tapasztalatokat figyelmen kívül hagyva - tisztán matematikai alapon álló - gazdasági kutatásokra vállalkozik. A törekvés tagadja a tudományág jelenlegi fő irányzatait. Így nem lehetetlen, hogy valóban új tudományos megállapításokra vezethet, a sikernek azonban nagy a kockázata.” Meg azt is, hogy „erősen filozofikus kötődésű téma.”

Ez elég furcsa! Egyrészt szó sincs arról, hogy a gyakorlati tapasztalatokat figyelmen kívül kívántam hagyni, sem pedig arról, hogy tagadnám a tudomány jelenlegi fő irányzatait. Csupán új dolgok, új módszerek alkalmazási lehetőségeinek keresését kívántam! Ez tagadhatatlan! Mindig is kerestem az újat! Nem fogadtam el gondolkodás nélkül a megszokottat. Baj lenne ez? Nem ez viszi előbbre a tudományt? De hogy mi lenne annak a „nagy kockázata” ha ez új tudományos megállapításokhoz vezetne? Ezt a mai napig nem sikerült megfejtennem! Igaz, azt sem, hogy mi a gazdasági kérdések, törvényszerűségek vizsgálatában erősen filozofikus. Nem az, de ha az lenne, az miért lenne probléma?

Nem is az a lényeg! Azóta megvalósítottam, s lényegesen túl is teljesítettem a pályázatban előírányzott feladatokat, pályázati pénz nélkül, csupán szerény nyugdíjamra támaszkodva.

Több gazdasági törvényszerűséget is meghatároztam „tisztán elméleti alapon valamilyen egzakt matematikai modell segítségével”. Sőt ezt, illetve ezek egy részét, saját költségemre könyvben nyomtatásban meg is jelentettem, amely aztán fel is került az internetre, s a könyv iránti érdeklődést mutatja, hogy most, amikor e sorokat írom, (2011.02.07), a könyv már 7624 kinyitást ért meg. (Tóth József: A gazdasági törvényszerűségek absztrakt matematikai vizsgálata. <http://mek.oszk.hu/01600/01621>)

Senki nem vitatta, nem cáfolta még indoklás nélkül, laza tagadással sem ezeket a törvényszerűségeket, amelyeket ebben a könyvben, valamint a további, az interneten (MEK-ben), szintén olvasható könyveimben megfogalmaztam, éppen elméleti, matematikai vizsgálódások alapján!

Még kevésbé talákoztam olyannal, hogy bárki indoklással, bizonyítással cáfolta volna, vagy az ellenkezőjét bizonyította volna az általam megfogalmazott törvényszerűségeknek, illetve ezek közül akár egynek is. Pedig én azt tartanám jónak, ha a tudósok vitatkoznának! Nem azon, hogy ki mennyi pénzt kapott, hanem tudományos megállapításokon, meghatározott törvényszerűségek meglétén, vagy a megállapítás téves voltán. Bizonyítanak véleményüket! Ekkor talán Magyarországon is gyorsabban eljutnánk jelentősebb tudományos eredményekhez, s nem magunkat dicsérnénk, hanem a világ dicsérne bennünket. Akkor talán azért lennének aránylag kevesebben, vagy érnének el aránylag kevesebben jelentős tudományos eredményt magyarok külföldön, mert többen lennének és érnének el jelentős eredményeket itthon! De akkor a külföldön és Magyarországon elért eredmény összességében sokkal több és nagyobb horderejű lenne!

Erre a kis epizódra azért tértem ki, hogy érzékeltessem a pályázatok problémáit. Hiába vannak szakértői vélemények, valamint bizottság, zsűri, új, szokatlan dolgok, különösen, ha a pályázó távol van a tüztől, nem juthatnak a pályázat elfogadásához. A tűzhöz közeli pályázata viszont könnyen elfogadásra kerül.

A fentiek alapján is felmerül a kérdés, hogy célszerű-e a tudományok tekintetében a pályáztatás? Nem volna célszerű, ha a tudósok megfelelő fizetést kapnának, s éltető elemük lenne (saját költségükre is) a tudományos kutatás? (Vagy ha nincs eredmény, más pályára mehetnének.) Egyébként is, milyen követelmények voltak a Széchenyi professzori ösztöndíjakkal kapcsolatban? Kik, miért kaptak ilyen ösztöndíjat? Volt itt valós követelmény? Büszkén beírhatja az életrajzába bárki, hogy Széchenyi professzori ösztöndíjas volt?

Igen! Ebben is renitens vagyok? Nem fogadom el, hogy a tudományt pályáztatás útján lehet és kell fejleszteni. Nem fogadom el, mert ez valóban az állandó alkalmazkodás kényszerét váltja ki, s „**Ráadásul a szüntelen alkalmazkodás a jellemtelenség melegágya is lehet.**”

A pályázati rendszer arra is ösztönözhet, hogy bárki, a már meglévő, de még nem közölt eredményekkel pályázzon, mintegy előre dolgozva, biztosítva, hogy tud valamit az asztalra tenni, vagy a már közölt eredményeinek némi átdolgozására számítva adja be pályázatát. Ennek csak annyi a problémája, hogy tudományos eredmények később jutnak a nyilvánosság elé, vagy addigra mások megelőzik és előbb publikálják az adott témában elért eredményt.

Még nagyobb probléma az, ha a pályázatban megfogalmazott feladatot ollóval teljesítik, azaz plagizálnak. Nem biztos, hogy a pályázat, vagy a pályázatról készült jelentés bírálója, ismeri azt az irodalmi forrást, amelyet a pályázó plagizált. Sőt lehetséges, hogy a bíráló szemében éppen az jelenti a pályázatban megfogalmazott célkitűzés leginkább figyelemre méltított részét, amelyet a pályázó mások plagizálásával kíván saját tudományos eredményének feltüntetni. Természetesen átalakítva a plagizált publikációt, úgy, hogy szinte alig lehessen, vagy ne lehessen ráismerni. Csak éppen a lényegét, az új tudományos eredményt venni át, más szöveggel! Ez a probléma gyakran felmerülhet. Ezzel kapcsolatban is sok mindent lehet találni az

interneten, mint ahogyan nekem is négy könyvem jelent meg ezzel kapcsolatban a Magyar Elektronikus Könyvtárban:

<http://mek.oszk.hu/05900/05918>

<http://mek.oszk.hu/06000/06021>

<http://mek.oszk.hu/06200/06260>

<http://mek.oszk.hu/08100/08104>

Úgy tűnik, hogy a fejlettebb országokban sokkal szigorúbban veszik a szerzői jogokat. Németországban pl. Karl-Theodor zu Guttenberg védelmi miniszter doktori disszertációjában derítették fel, hogy plagizált, idézet nélkül használta fel más szerzők műveit, s állítólag, ha kiderül, hogy ez valóban igaz, akkor a doktori címétől is megfoszthatják. (L. Inotai Edit: Koronaherceg és lábjegyzetek. http://nol.hu/lap/vilag/20110217-a_koronaherceg_es_labjegyzetek Aztán valóban megfosztották!

A rendszerváltozás előtt Magyarországon a Szerzői Jogvédő Hivatal valóban védte a tudományos alkotások szerzői jogát. Ma már sajnos ez a védelem nincs megfelelően biztosítva. Ha valaki szerzői alkotását megsértik, jobb, ha nem kezd bele az igazságkeresésbe.

Ismét felmerülhet tehát a kérdés, hogy nem volna célszerűbb, ha a tudósok megfelelő fizetést kapnának, s éltető elemük lenne a tudományos kutatás, s nem pályázat útján tudnának anyagiakhoz jutni?

De ha már az illetékesek a pályázat alkalmazása mellett döntenek, akkor olyan rendszert kellene kialakítani, hogy mind a pályázat és annak elbírálása, mind a kutatási jelentés és annak bírálata, (értékelése, vitatása?) objektívebb alapokra kerüljön. Erre pedig jelenleg a nyilvánosság tűnik a legalkalmasabbnak, s az internet ennek a lehetőségét is megteremtette.

Képzeliük el, hogy az interneten megjelenne részletesen a pályázatok kiírása, a beadott pályázat, a szakértői vélemény, meg a zsűri ítélete és annak indoklása is. Ugyancsak megjelenne a kutatás lezárása után a kutatási jelentés, valamint az arra adott szakértői vélemények és a zsűri véleménye. Mindezek együtt, egy helyen lennének, s ezekhez bárki hozzászólhatna, véleményt mondhatna.

Úgy vélem, egy ilyen rendszer meggondolásra készítené mindenkit, hogy mihez adja a nevét, illetve mit írjon le pályázóként, szakértőként, zsűritagként, s megszűnnének, vagy legalábbis jelentősen mérséklődnének a politikai, baráti, vagyoni, stb. összefonódásokból adódó részrehajlások, mellébeszélések. Nyilvánosságra kerülnének olyan kérdések, hogy ki nyert és ki nem nyert pályázatot, milyen összeggel, milyen tudományos munkával, kik voltak a szakértők és a zsűri tagjai, milyen véleményt adtak, stb.? Átláthatóan állnának előttünk emberek! Tudósok és tudósabbak! Kevésbé jól fizetettek és jól, jobban fizetettek! Újat alkotók és plagizálók! Stb. Kérdés azonban, hogy van-e hajlam egy objektívebb rendszerre? A döntési helyzetben lévőknek érdeke-e egy ilyen világos, átlátszó rendszer, vagy vannak, akiknek éppen az a jó, ha a zavarosban lehet halászni?

3. Centrális, demokratikus, objektív tudományirányítás

Mindenek előtt szeretném hangsúlyozni, hogy tudományirányításon távolról sem azt értem, hogy bárkinek jogában állna annak meghatározása, hogy a kutató mit, milyen területet kutatson, milyen tudományos megállapítást tegyen. A tudomány érdemi, lényegi kérdéseibe senkinek nincs joga az erő pozíciójából beavatkozni, annak éppen úgy szabad folyása van, mint az emberi gondolkodásnak. A tudományirányítás esetleg csak és kizárólag a kutatási területek preferálását, egyes területek nagyobb anyagi támogatását jelentheti, vagyis azt, hogy a szűkösen rendelkezésre álló anyagi forrásokat hogyan ossza el a tudományterületek között, melyek az adott ország számára fontosabb és kevésbé fontos területek.

Magyarország nem tartozik a gazdag országok közé. Nyilvánvalóan meg kell válogatni, hogy a tudományos kutatás mely területeit támogatja, vagy melyeket támogatja jobban. Aligha hiszem, hogy Magyarországon például a tengerek állatvilágának a kutatása lenne a legfontosabb, tekintve, hogy nincs tengerünk, vagy a legnagyobb erőket a világűr kutatására kellene fordítani, stb. Fontosabb talán a gazdasági kérdések kutatása, többek között az ipari és a mezőgazdasági termelés hatékonyságának, lehetőségeinek a kutatása, a gyógyszerkutatás, stb. stb. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy bárki akadályozható lenne Magyarország számára kevésbé érdekes témák kutatásában, csak annyit, hogy az ilyen kutatások anyagi támogatást nem kapnak, vagy kevésbé kapnak.

A tudományos élet irányítása véleményem szerint elvileg (s gyakorlatilag is) háromféle módon képzelhető el. Ezek a módszerek természetesen általában nem tiszta formában jutnak érvényre a gyakorlatban, hanem kombináltak, de egyik, vagy másik mód privilégiumhoz jut. Ezek a következők:

Centrális tudományirányítás

A centrális tudományirányítás (s véleményem szerint jelenleg ez van (és volt is) nagyobb túlsúllyal!) azt jelenti, hogy adott országban egy centrális szervezet létezik, amely sokoldalúan meghatározza a tudományok és a tudósok helyzetét, anyagi ellátottságát, elismertségét, stb. Egy ilyen szervezet a centrális tudományirányítási rendszerben hierarchikusan épül fel. Legmagasabb szinten van a vezető, az elnök (mindegy, hogy elnöknek, igazgatónak, stb. nevezik), s alapvetően Ő határozhat meg mindent. Az elnök megfelelő hatalommal és apparátussal rendelkezik. Törvényileg független a politikától, de alapvetően a mindenkori politika anyagi és erkölcsi függőségben képes tartani, s ilyen szempontból annak sincs különösebb jelentősége, hogy az elnököt a közgyűlés választja, vagy kinevezik.

Az elnök munkáját az alelnök(ök), a főtitkár, helyettesek stb. segítségével, valamint a hivatali apparátus és osztályok segítségével végzi (az MTA felépítése az MTA honlapján megtalálható. <http://mta.hu/cikkek/az-mta-felepitesi-122101>)

Érdekes még a <http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-akademia-mint-lordok-haza-a-doktori-cim-mint-kutyabor>

A centrális irányítás (és ez nem csak a tudományra, hanem az élet minden területére vonatkozik) a szervezet tagjainak az irányító hatalomtól való kiszolgáltatottságát is jelentheti, s hogy ez mennyire erősen valósul meg, az lényegében a hatalom akaratától függ. Ilyen esetekben pedig mindenképpen fennáll a szervezet tagjainak az alkalmazkodási kényszere, ami aztán végül valóban a „jellemtelenség melegágya lehet.”

A centrális tudományirányítás semmiképpen nem jó dolog, hiszen az emberek sorsa, vagy dolgok, jelenségek kimenetele egy ember vagy szűk embercsoport jó vagy rossz kedvétől, indulatától, politikai, vallási, etnikai hovatartozásától, látásmódjától, esetleg kénye-kedvétől, stb. függ. Ez még akkor sem jó, ha az adott ember, egy „igaz ember”, (Borisz Polevoj: Egy igaz ember), vagy embercsoport, abszolút igazságérzettel és abszolút igazságos ítélkezési készséggel van (volna) megáldva. Arra ugyanis még ez esetben sincs semmi biztosíték, hogy az utána következő(k) hasonlóan igaz emberek lesznek.

E helyett olyan helyzetet, törvényes körülményeket kell teremteni, ahol a lehető legmesszebbmenőkig biztosítva van az objektivitás, a lehető legnagyobb mértékben ki van zárva egy ember vagy szűk embercsoport szubjektív ítéletének érvényre juttatása. Márpedig úgy tűnik, hogy a Magyar Tudományos Akadémia szervezeti kerete és működésének törvényes szabályozása (ha igazak Kenesei István szavai) ma nem ilyen. (Talán soha nem is volt ilyen?)

Természetesen a centrális tudományirányításnak is vannak előnyei. Mindenki egyfelé húz, nagy a fegyelmezettség! A függelmi viszonyok által való meghatározottságban, könnyebben lehet az anyagi és a személyi erőket koncentrálni, koncentráltan felhasználni! Nagy hátránya viszont éppen az, hogy a függelmi viszonyokkal vissza lehet élni, hogy a személyek kiválasztása és munkájuk, előrehaladásuk segítése szubjektív alapon történhet, stb.

Demokratikus tudományirányítás

A demokratikus tudományirányítás tulajdonképpen azt jelenti, hogy mindenben az adott tudományterületen leginkább illetékes tudósok, illetve tudósok csoportjai, bizottságai döntenek. Elvileg ez kiküszöböli, gyakorlatilag legfeljebb csökkenteni azt, hogy a személyi és az anyagi kérdésekben a szubjektív ítéletek érvényesüljenek.

Valójában azonban ezt (mint arról szó volt) nem küszöböli ki teljesen. Nem egyszer vettem részt tudományos védéseken bizottsági tagként. Bizony, volt olyan eset, hogy a vita befejezése után a bizottság elvonult, hogy döntsön abban, hogy az adott tudományos értekezés megfelelő színvonalú-e, megüti-e az adott tudományos minősítéshez szükséges szintet? A bizottsági ülés azzal kezdődött, hogy a bizottság elnöke (egyébként neves tudós), vagy más neves vagy nagyhatalmú ember, megdicsérte az értekezést, valamint a jelölt munkásságát. Sajnos ezután senki nem kívánt (nem mert?) más véleményt mondani, s egy-két ellenszavazattal a jelölt megkapta a tudományos fokozatot, akkor is, ha munkája alapján nem volt méltó rá.

Arról nem is szólok, hogy a bizottságokat is úgy lehet összeállítani, hogy a hatalom, illetve a bizottságot összeállító szempontjából kedvező határozat születhessen.

Objektív tudományirányítás.

Objektív tudományirányításon olyan rendszert képzelek el, ahol a tudományirányításban olyan szabályrendszerek vannak, ahol a szubjektív befolyás nem juthat (vagy alig-alig juthat) érvényre. Ahol objektív kritériumok határozzák meg a tudományos eredmények minősítését, a személyi és anyagi elosztást, stb.

Ilyen Magyarországon nincs! (Talán más országokban sincs!) Ezzel a kérdéssel azonban később kívánok foglalkozni.

4. Megalázott tudomány

A tudomány megalázásának tartom a múltbeli és a jelenlegi helyzetet, mind anyagi, mind pedig erkölcsi tekintetben. A tudományt a tudósok által, valamint a tudósok megalázásával lehet a legjobban megalázni. Megalázó az is, ha a tudományt, vagy az azt képviselő tudóst politikai, egymással versenyző csoportok érdekellentéte, stb. alapján anyagi, vagy erkölcsi tekintetben alulértékelik, meg az is, ha túlértékelik. Nem a tudós, hanem főként a tudomány megalázása az, ha a tudóst, adott emberek, embercsoportok, körülmények az állandó alkalmazkodásra készítetik. A tudóst viszont az alázza meg, ha ezeket a körülményeket elfogadva, azokhoz anyagi, politikai, stb. okok, érdekek miatt állandóan alkalmazkodik.

Megalázhatja a tudományt a hatalom, s főként megalázhatják egymást a tudósok, sokféleképpen. Ha pl. megtiltják, hogy a tudós nézeteit, az általa megállapított tudományos tételeket nyíltan terjessze, tanítsa. Ha meggátolják tudományos munkásságában. Ha egyszerűen elhallgatják, nem létezőnek tekintik, esetleg később hivatkozás nélkül kisajátítva felhasználják tudományos munkássága eredményeit.

A közelmúltban kifogásokat lehetett olvasni a tudományos fokozatokért járó tiszteletdíjjal kapcsolatban.

„A 250 rendes tag fejenként havi 455 ezer forintnyi tiszteletdíjat kap, a levelező tagok 354 ezer forinthez jutnak (mindkét összeg bruttóban értendő), a két csoport együttesen idén 1,787 milliárd forintjába kerül az adófizetőknek. Az akadémiai doktorok tiszteletdíja havi 90 ezer forint, ezen a címen idén 2,893 milliárdot fizet ki az állam. Az akadémikusok pillanatnyilag 346-an, az akadémiai doktorok 2622-en vannak, vagyis összesen mintegy háromezer fő részesül ilyenfajta díjazásban.” Ötvös Zoltán: MTA: megy a harc a bejutásért http://nol.hu/belfold/mta_megy_a_harc_a_bejutasert

Igaz, hogy a nemzet színészei és a nemzet sportolói 500 ezer forint tiszteletdíjat kapnak.

Magam nem abban látok problémát, hogy kapnak-e tiszteletdíjat ezek vagy azok, hanem abban, hogy milyen módon történik a válogatás? Van-e objektív kritérium? A sok hasonlóképpen, vagy különbözőképpen teljesített személy közül valóban a legérdemesebbek kapják a díjakat? Milyen teljesítmény van mögöttük? Milyen elvárás van előttük? Az még érthető, hogy az akadémiai doktori fokozatért és az oda vezető út során teljesíteni kellett. De hogyan, kiből lehet akadémikus?

Lássunk néhány idézetet:

Ha igaz az, amit Kordos László paleontológus, a 2009-es év ismeretterjesztő tudósa mondott, amikor megkérdezték, hogy mégsem lett akadémikus, hogy „Egy klubról beszél, amelynek tagsága attól függ, hogy valakinek eszébe jut-e”, akkor hogyan is állunk az akadémikusi címmel? Eszébe jut-e valakinek? Szem előtt van-e? Tud-e állandóan alkalmazkodni? Lehetne még kérdéseket feltenni.

Vagy idézzünk Balla Lászlótól:

„Nagyon fontos lenne, hogy a tagválasztás tiszta legyen, mentes a tudománytól idegen jelenségektől, az uram-bátyám összefonódástól, a korrupciós elemektől. Már csak azért is, mert a most megválasztott személyek közül kerülnek majd ki az MTA jövőendő vezetői. Lehet, hogy az egyes osztályok által előterjesztett jelöltek az általam nem ismert területeken a szakma legjobbjai. De hogy a saját szakterületemen nem azok, abban biztos vagyok.”

„A rendszerváltozás valóban váratlanul érte az MTA tagjait és megdöbbenetette őket. Megrémműlték a tisztogatás gondolatától. Néhányan hangoztatták, hogy vannak közöttük, akik nem a tudományos érdemeik alapján kerültek oda. Kosáry Domokos vezetése alatt rehabilitálták az 1949-ben kirekesztetteket, de nem tűzték napirendre a tisztogatást. Ezt Kosáry azzal indokolta, hogy nem akar majd újabb rehabilitációt.”

„Az MTA megújhodása elmaradt. Annyit tettek, hogy a volt főtitkár és munkatársai vezetésével leváltották a kutatóintézetek vezetőinek jelentős részét, akiket egyébként ők neveztek ki néhány évvel azelőtt. Továbbá: kiharcoltak az MTA-nak egy addig ismeretlen köztestületi státuszt, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az állam vonuljon ki a magyar tudomány irányításából, adja oda az MTA-nak a szükséges pénzt, az elköltést bízza rá, ők pedig kétévenként beszámolnak az eredményekről. Így lett az MTA állam az államban. A következő elnök, Glatz Ferenc a parlamentben a beszámolóját állítólag így kezdte: „Tisztelt jegyzőkönyv!”. Képviselők ugyanis nemigen voltak a teremben.

Mit tettek az akadémikusok? Amit 1949-ben. Hüek maradtak ahhoz a rendszerhez, amely kiválasztotta és piedesztálra emelte őket. Megnyugodtak, hogy nem lesznek kitisztogatva, megalázkodtak, behódoltak és élvezték a szocializmusban elért előnyeiket. Az Akadémia vezetői is az akadémikusok privilégiumainak megőrzését tekintették első számú feladatuknak.”

„Már Kornai János is megállapította, hogy az MTA-tagság nem tudományos eredményeken, hanem összeköttetéseken múlik. Ezt senki nem is cáfolta.”

Hogyan történik tehát a kiválogatás? Kiből lesz akadémikus? Igaza van Balla Lászlónak, hogy „Érdekes lenne megismerni az MTA elnökének a véleményét: etikusnak tartja-e, hogy egy igazgatót az általa felvett beosztottjai ajánlanak a tagságra. Avagy nem érzi-e a korrupció illatát abban a megoldásban, hogy a tudományos tanács tagjai bírálják el egy intézet vezetőinek a pályázatát, s e bírálat jogcím a honorálásra.”

Előzőleg láttuk, hogy a pályázatokkal kapcsolatban milyen harc robbant ki a filozófus berkekben. De mit szóljunk akkor a Balla László által felvetettekhez, hogy „Az MTA tagjai egymás között osztogatják a pályázati pénzeket. Az egyik bírálja a másikat, a másik az egyikét és mindkettő nyer. Feltehetjük a kérdést: lehet-e akadémikus, akinek nincs saját kutatási eredménye, soha nem volt témavezetője egyetlen témának sem, a jelöléskor szakmai vezetőjének a kutatásait tüntette föl saját eredménynek. Nincs is az adott témában saját publikációja. A válasz: lehet, ha az adott tudományos osztály tagjai a fent említett módokon le vannak kötelezve.” Balla László: A közhaszontalanság Akadémiája http://nol.hu/velemen/20100503-a_kozhaszontalansag_akademiaja

Tökéletesen igaza van!

De akkor ki lehet hát az akadémia tagja? Milyen alapon lehet eldönteni, hogy az akadémiai doktorok közül ki legyen akadémikus?

Vannak, akik a publikációk számát tartják fontosnak. Vannak, akik az idézettséget. Csakhogy - mint mások véleményezik - e tekintetben is lehet manipuláció.

A publikációk száma aligha lehet döntő. Fontosabb a publikációk tartalma. Az idézettség? Attól függ, hogy jelenik meg a publikáció? Milyen nyelven? Stb.

Balla László írja a továbbiakban a következőket:

„A tagválasztás visszasságaival foglalkozott ezeken a hasábokon Pokol Béla is (Az akadémikus kérdés, március 20.). Mindenben egyetérték vele, kivéve azt, hogy az idézettség alapján kellene az akadémiai tagságra érdemesek körét meghatározni. Tudniillik van olyan, hogy egy

eredményes, sokat publikáló kutatót a konkurensei jusszt se idéznek, egyenesen fumigálnak, még ha eredményei széles körben hasznosulnak is. Külön kategóriába kell sorolni a nemzetközi idézettséget. Aki sokat utazik, sok ismerősre tesz szert, azt sokan idézik. Egy megalapozatlan eredmény közzététele pedig sok cáfoló idézetet eredményezhet.”

„Meg kell különböztetni a nemzeti érdekből végzett kutatásokat is, amelyeket külföldön nem fognak idézni. Ezeket a kutatási eredményeket akkor is nagyra kellene értékelni, ha az idézettsége nemzetközileg nem vetekedhet egy-két divatos témáéval.”

„Magyarországon élünk, magyar kutatók vagyunk, a magyar adófizetők pénzén kutatunk. Az lenne a minimum, hogy hazánk javára dolgozzunk, kutatási eredményeinket elsődlegesen magyar nyelven, hazai folyóiratban tegyük közzé és ez a tudományos minősítésnél is számítson pozitívumnak azzal szemben, hogy hány angol nyelvű közleménye van a jelöltnek.

Manapság megkülönböztetünk alapkutatást, alkalmazott kutatást, kísérleti fejlesztést, kutatás-fejlesztést, de nem különböztetjük meg a hasznos kutatást a haszontalantól. A magyar adófizetők pénzén nem elsősorban magunkat kell boldogítani.

Az MTA citációs indexvadász tagjai állandóan a világ nagy tudományos problémáit akarják megoldani. Valóban ez lenne a magyar tudomány elsődleges feladata?”

„Nincs olyan kormányzati szerv, amely megállapítaná a célokat, a prioritásokat, és ehhez szabná a finanszírozást. Nincs szelektív kutatásfejlesztés.

Amíg nem változik meg az alapstruktúra, addig minden marad a régiben. Az új tagok hálásak a régieknek, hogy befogadták őket, és nem fognak szembemenni velük.

Addig a fő kérdés a privilégiumok megőrzése marad.”

„Mindenekelőtt a választás tisztaságát kellene biztosítani, hogy ne javasolhassa senki a főnökét, a pályázótársát, senkit, akitől anyagi vagy egzisztenciális előnyöket várhat.”

„Tudomásul kell venni, hogy a tudományos technikai forradalom nélkülünk zajlik. Hiába értékeljük túl magunkat, a világnak nincs ránk szüksége. A kevés pénzünket a nemzeti kutatásainkra kellene fordítani.

Az Akadémiának pedig le kellene vetkőznie arisztokratikus közönyét. Csak a társadalommal való együtt gondolkodás vezethetné ki az MTA-t a zsákutcából.”

Balla László: A közhasznontalanság Akadémiája http://nol.hu/velemeney/20100503-a_kozhasznontalansag_akademiaja

Ötvös Zoltán: Szubjektív elemek a Nobel-díj odaítélésénél is vannak című írásában többek között a következőket olvashatjuk:

A tagválasztás kritikáját Pálincás József szerint a sértettség szüli.

„Kiverte a biztosítékot Balla László, az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézete volt igazgatójának gondolatsora az MTA e heti közgyűlésére érkezők körében. A közhasznontalanság akadémiája című írásában arisztokratikus közönyről, működési zsákutcáról ír, illetve arról, hogy akinek nincs megfelelő összeköttetése, korrumpálásra alkalmas pozíciója, ellenben eredményes, nem lesz akadémikus.”

„Az Akadémiát a tagválasztás idején gyakran érik támadások. A megjelenő cikkek mindegyike sértődöttségéből fakad, vagy a belső eljárási rend ismeretének teljes hiányáról tanúskodik”, nyilatkozta lapunknak Pálincás József, az MTA elnöke, aki szerint „mindig akad olyan, aki cikket jelentet meg, ha nem jelölik tagnak, vagy jelölik, de nem választják meg.” Érdekes gondolat.

Pálinkás József szerint

„A tagválasztás alapfeltétele az ismertség. Akit a tudományos közélet nem ismer, azt nem jelölhetik. A most megválasztott harminc levelező tag tudományos munkássága bárki számára elérhető az MTA honlapján. A tudományos tevékenység minden új tag esetében magáért beszél. Nevetséges, hogy a kiválasztás csak kapcsolatokon múlik. Hiába a kapcsolat, ha nincs értékelhető teljesítmény - mondta Pálinkás, hozzátéve: azzal a gondolattal sem tud mit kezdeni, hogy a magyar tudósok elsődlegesen magyar nyelven publikáljanak. A magyar tudomány évszázadok óta része a világ tudományos életének. Angolul, németül és franciául írnak a kutatók. Az viszont természetes igény, hogy a hazai kutatásnak magyar problémák megoldására is törekednie kell. De szerencsére nem tartunk ott, hogy gyapotnemesítéssel vagy éppen a magyar narancs előállításával kelljen foglalkozni, mondta.”

„Török Ádám szerint a tagválasztás során döntési helyzetbe kerülők körültekintően próbálnak mérlegelni. Ettől függetlenül, ha a hazai tudományos minősítési rendszer szubjektív, akkor az nemcsak az akadémikusválasztás során szubjektív, hanem akkor is, amikor valakinek a tudományos fokozatáról, azaz PhD-jéről döntenek, illetve akkor is, amikor az MTA doktora címet odaítélik. A szubjektivitás mindenütt a világon jelen van, még a Nobel-díjak odaítélésénél is tetten érhető.”

„Amióta a pártközpont nem szól bele, hogy ki legyen, ki lehet tag az Akadémián, azóta a tagválasztás tiszta”, állítja Király Zoltán, az idei Akadémiai Aranyérem birtokosa, a Növényvédelmi Kutatóintézet kutatóprofesszora, aki szerint a tagság nem az összeköttetéseken múlik. Őt például 1973-ban jelölték akadémikusnak, de a mai napig nem tudja, ki volt a felterjesztő.”
http://nol.hu/lap/mo/20100505-szubjektiv_elemek_a_nobel-dij_odaitelesenel_is_vannak

Pokol Béla: Az Akadémia - és a szervezők cikkében többek között a következőket olvashatjuk:

„Balla László (A közhasznontalanság Akadémiája, május 3.) részben velem vitatkozva fejtette ki véleményét, és miközben az akadémikusválasztás szellemi korrupciókba fulladására felhozott példáival és értékelésével a legmesszebbmenőkig egyetértek, a tudomány mibenlétére tett megállapításaiival vitatkoznom kell.”

Mint írja: „Ha a tudományelmélet és a tudományszociológia fenti bevett megállapításaihoz viszonyítjuk a működő tudományos intézményeket, akkor egy sor dilemma válik láthatóvá. Elsőként az, hogy miként minősítsük azt a szellemi tevékenységet, amely a már feltárt tudományos ismereteket didaktikusan megszövegezi, értő módon a széles közönség elé tárja, és például az egyetemi hallgatók előtt ismertté teszi. A széles közönség és a diákok számára aki ezt teszi, a legnagyobb tudósnak minősül, míg ténylegesen csak didaktikus teljesítménye van. A másik dilemma, hogy ha a nagy világnyelveken már leírt ismereteket valaki publikálja egy kis ország nyelvén, akkor ugyan az adott ország tudományos életében akár szellemi forradalmat is okozhat, de ez azért még csak ismeretterjesztő tevékenység, illetve műszaki tudományok esetén műszaki fejlesztési eredmény.”

„A tudományos értékelés hazai mechanizmusait a tudomány „parancsnoki hídjain” álló tudományszervezők ellenőrzik, és ez spontán módon háttérbe szorítja a tudományos jutalmazásban az igazi tudósokat, és a fő szabály szerint a sikeres tudományszervezők kapják meg a saját maguk által kezelt nagy tudományos díjakat és akadémikusi kinevezéseket.”

„A sztálini szocializmus extrém kádereközpontúsága után az 1980-as évekre már csak ritka volt - legalábbis a számomra átlátható társadalomtudományi ágakban - az akadémikussá válás tényleges tudományos teljesítmény nélkül. Az azóta eltelt húsz évben a helyzet csak romlott. Amíg nem választjuk el intézményesen a tudományszervezők értékelését és jutalmazását a

tényleges tudósokétól, addig e két szerep betöltőinek együttélésében az utóbbiakat mindig háttérbe fogják tolni.”

„Az idézettségi mutatók kritikájára felhozott ellenvetések nem légből kapottak Balla László írásában, de túlzóak, mert például néhány plusz idézetet hozhat az, hogy valaki szorgalmas „konferenciahuszár”, állandóan külföldi konferenciákon lebzsel érdemi előadás nélkül, ismeretsegeket köt, névjegyeket osztogat fűnek-fának, de ha német vagy angol nyelven ír az ember egy ütős cikket - és azt le is tudja közöltetni egy rangos folyóiratban -, akkor annak magas idézettségét elsősorban az originalitása fogja biztosítani. A hazai tudományos ágak közösségei túlságosan kicsik ahhoz, hogy autentikus értékelést tudjanak biztosítani.” (...) „Az idézettségi mutatók jelzik objektíven a tudományos közösségek értékelését, még ha lehetnek torzulások e téren is, ezért ha erre alapoznánk a jövőben az akadémiussá válást, akkor az igazi tudóst emelnénk a középpontba, a tudományszervezőket háttérbe szorítva. Hogy ebből ne legyen nagy érdeksérelem, hasznos lenne esetleg az akadémiai tagság egy részét a tudományszervezők számára fenntartani, s akkor a mai gyakorlatnak megfelelő lobbiszerű ajánlások ezt a keretet töltenék ki, s a többi az igazi tudósoknak juthatna.” http://nol.hu/velemeney/20100526-az_akademia_es_a_szervezok

Érdekes vélemények!

Különösen érdekesnek (furcsának!) tartom, hogy „hasznos lenne esetleg az akadémiai tagság egy részét a tudományszervezők számára fenntartani, s akkor a mai gyakorlatnak megfelelő lobbiszerű ajánlások ezt a keretet töltenék ki, s a többi az igazi tudósoknak juthatna.” Vagyis legalizálni kellene, hogy legyenek tudós-tudósok és nem-tudós tudósok? Innen már csak egy lépés, hogy legalizáljuk azt is, hogy a nem-tudós tudósok irányíthassák a tudós-tudósokat, s meghatározhassák, hogy ki mit kutathat, mennyi pénzt kap kutatásaihoz, mi legyen kutatás eredménye, stb.? De miért is ne lehetne ezt megtenni, ha egyetemen sem kell (kellett!) mindenkinek végigjárni az egyetemi oktatói lépcsőfokokat (tanársegéd, adjunktus, docens), valamint a tudományos lépcsőket, stb. ahhoz, hogy professzor lehessen? Megfelelő hatalmi pozíció, gazdagság, ismertség is elegendő lehet! Milyen szép, sötét jövő! Igaz, a felhős, sötét éjszaka is lehet szép, ha felfénylik itt-ott fényes csillag is, vagy/és néhol egy-egy kevésbé fényes, de mégis pislákoló csillag is!

Ha az akadémia csak egy klub (Kordos László), akkor miért állami pénzből működik? Akkor miért van hatalma, hogy meghatározza, ki a tudós, ki nem? Hogy befolyása legyen hatalmas összegek elosztására, pályázatokra, stb. Miért nem tartja fenn magát a tagok tagdíj befizetéséből?

Egyébként ma már oly sok akadémia van (lovarda, lovaglás, üzleti, kommunikációs, labdarúgó, fitness, üzletemberképző, művészeti, wellness, rendőr, póker, motoros, Szent Pál, stb.) ezek mind (vagy egy részük) részben, vagy egészben állami pénzen? Na és ezek tagjai mind-mind akadémikusok?

Természetesen más (ha más) a Magyar Tudományos Akadémia! Nem csak azért, mert „Magyar”, nem is azért mert „Tudományos”, sem azért, mert „Akadémia”. Hanem azért, ha betölti a feladatát. Kérdés azonban, hogy jól van-e meghatározva a feladata? Erről azonban kicsit később.

Nem töltheti be feladatát, ha „az MTA-tagság nem tudományos eredményeken, hanem összeköttetésekben múlik” - Kornai János.

Nem töltheti be a feladatát, ha mindaz igaz, amit Balla László, Pokol Béla és mások írnak az akadémiáról.

Az pedig igencsak elgondolkodtató, amit Pokol Béla leírt. „A sztálini szocializmus extrém kádereközpontúsága után az 1980-as évekre már csak ritka volt - legalábbis a számomra átlátható társadalomtudományi ágakban - az akadémiassá válás tényleges tudományos teljesítmény nélkül. Az azóta eltelt húsz évben a helyzet csak romlott. Amíg nem választjuk el intézményesen a tudományszervezők értékelését és jutalmazását a tényleges tudósokétól, addig e két szerep betöltőinek együttélésében az utóbbiakat mindig háttérbe fogják tolni.”

Hát ennyire romlott a helyzet? A tudományszervezők kerülnek előtérbe a tényleges tudósokkal szemben? Akkor mi értelme van az állami finanszírozásnak? Az akadémia hatalmának? Az igaz, hogy a tudományszervezők általában nem a hatalom ellenzékeiből kerülnek ki. De az idézetekből végig az tűnik ki, hogy az akadémiassá válásnak nem a tudományos eredmény a legfőbb feltétele.

Más kérdés, hogy milyen alapon lehet eldönteni, hogy ki tett le többet a tudomány asztalára?

Nem tartom meghatározónak a publikációk, valamint az idézettségek számát. Ez valóban nem mindig tükrözi az eredményességet. Lehetséges, hogy egyetlen rövid cikk többet ér, mint száz más publikáció! Mert saját maga által elért, új, tudományos eredményt ad közre. S lehet, hogy ez az eredmény pár mondatban leírható, fontos tudományos eredményt tartalmaz. Az is lehet, hogy maga az alkotó sem tudja az adott pillanatban, hogy milyen fontos eredményhez jutott, de később az erre épülő tudományos eredmények tükrében igen jelentősnek bizonyulnak. De el lehet érni sok publikációt ollózással, plagizálással is. Az idézettség pedig nagymértékben függhet a tudományos nyüzsgéstől, attól, hogy hol, milyen nyelven publikál stb. De elég egy nagy blódség publikálása sokak által olvasott lapban, s máris jelentős lesz az illető idézettségének a száma.

Az akadémiassá váláshoz nem biztosíték az sem, amit Pálincás József írt, hogy „A most megválasztott harminc levelező tag tudományos munkássága bárki számára elérhető az MTA honlapján.” Valójában ugyanis nem érhető el, csak a publikációinak a listája. Ez pedig nem sokat mond. Egyrészt ez nem terjed ki arra, hogy mi is ezeknek a publikációknak a tartalma, másrészt arra sem, hogy többszerzős publikációk esetén melyik szerzőnek mi az eredménye a közös publikációban? Ha valakinek például átlagosan 5 szerző által jegyzett 100 publikációja jelenik meg, akkor ez 20 publikációt jelent? Átlagosan igen! De lehet, hogy egyet sem, mert valamennyi a munkatársak érdeme, eredménye, Őt csak bevették társszerzőnek, mint főnököket. De az is lehet, hogy a publikációkban 90 %-os valakinek az eredménye, mert a lényeg, vagy a lényeg 90 %-át Ő alkotta.

5. A megmérettetés technikája

Úgy tűnik tehát, hogy a jelenlegi rendszerben **sok a sötét folt, az átláthatatlan, zavaros helyzet**. Márpedig a törvényszerű az lenne, hogy a tudományos rangsorban ne a „csípésrend”, hanem a teljesítmény lenne a meghatározó. Ha nem így van, hanem az a tény, hogy éppen az ellenkezője történik, miközben a felszín, a „tények”, mindenáron azt kívánják velünk elhitetni, hogy a tudományos rangsorban a teljesítmény számít, akkor „hazudnak a tények!” De akkor „annál rosszabb a tényeknek!”

Ha igaz az, hogy „Az MTA tagjai egymás között osztogatják a pályázati pénzeket. Az egyik bírálja a másikat, a másik az egyikét és mindkettő nyer. Feltehetjük a kérdést: lehet-e akadémikus, akinek nincs saját kutatási eredménye, soha nem volt témavezetője egyetlen témának sem, a jelöléskor szakmai vezetőjének a kutatásait tüntette föl saját eredmények. Nincs is az adott témában saját publikációja. A válasz: lehet, ha az adott tudományos osztály tagjai a fent említett módokon le vannak kötelezve.”, akkor kiben bízhatunk?

Bizonyosan nem lehet a tudományos teljesítmények mérésére abszolút objektív mérőmódszert kidolgozni, de a jelenleginél jobbat, objektívebbet lehet. Megvannak erre az elképzeléseim, de...

De egyrészt nincs erre felhatalmazásom, s nincsenek meg a feltételeim sem. Másrészt igen kérdéses, hogy kinek lenne érdeke egy ilyen módszer alkalmazása? (Azoknak, akik érdemtelenül vannak előbbre sorolva, biztosan nem, s ha Ők vannak döntési helyzetben, milyen döntés várható?) Végül úgy vélem egy ilyen módszer kidolgozása nem is egy visszavonult nyugdíjasnak a feladata.

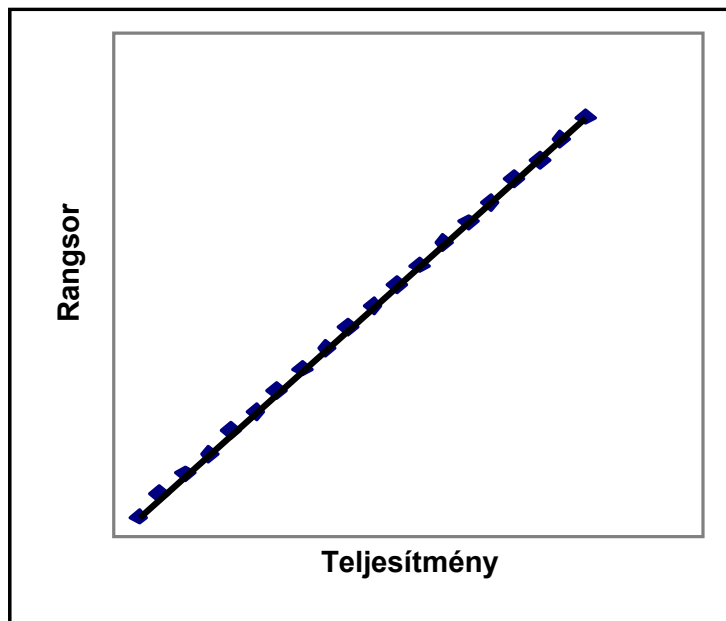
Ha a tudományos elismertség élvonalába az arra kevésbé érdemes emberek kerülnek, azoknak az adott helyzet kedvező, s hasonló kvalifikációjú emberek előtérbe helyezését fogják támogatni. Pedig a tudományok normális fejlődésének törvényszerűsége, s normális menete mindenképpen azt kívánná meg, hogy a tudósok rangsora a teljesítménnyel legyen arányos.

Az alábbiakban megkíséreltem ábrázolni a tudomány fejlődésének - szerintem - lehetséges tendenciáit:

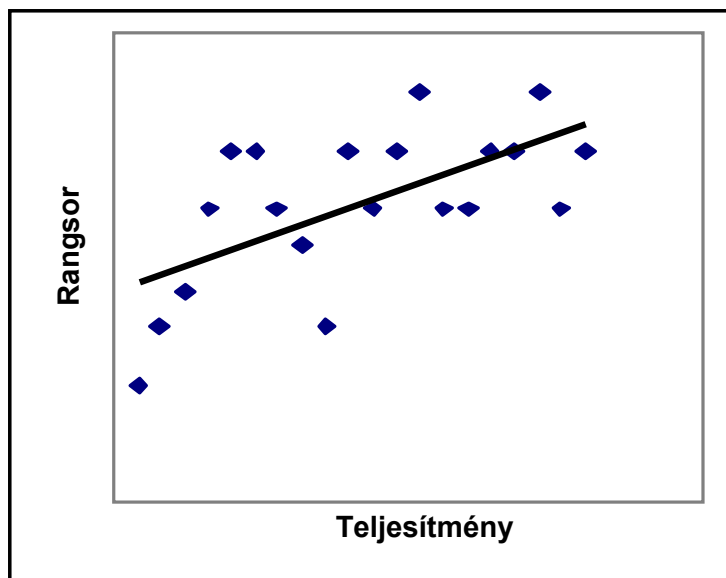
Az 1. ábra a lineáris függvényszerű fejlődést mutatja, amikor a tudósok közötti rangsor objektíven a tudományos eredmények szintjétől függ, azaz elismertségük függvényszerű, lineáris kapcsolatban van a teljesítménnyel. Tulajdonképpen ez lenne a törvényszerű, nem csak azért, mert igazságos, hanem azért is, mert ez vezetne a tudományok leggyorsabb fejlődéséhez. Valójában ez a törvényszerűség, mint a törvényszerűségek általában, tendenciatörvény, a valóságban a tudományos ranglétrában számos tényező eltéríti az elismertséget a tényleges teljesítménytől.

A 2. ábra olyan esetet mutat, amikor a teljesítmény és az elismertség között sztochasztikus lineáris kapcsolat, lineáris tendenciaszerű kapcsolat van, azaz az egyes tudósok elismertsége nem pontosan felel meg teljesítményüknek, esetenként még jelentős eltérések is lehetségesek, de tendenciáját tekintve a két tényező között lineáris kapcsolatot találunk, azaz a kivételek ellenére általában igaz, hogy az elismertség függ a teljesítménytől

1. ábra. Lineáris függvényszerű fejlődés

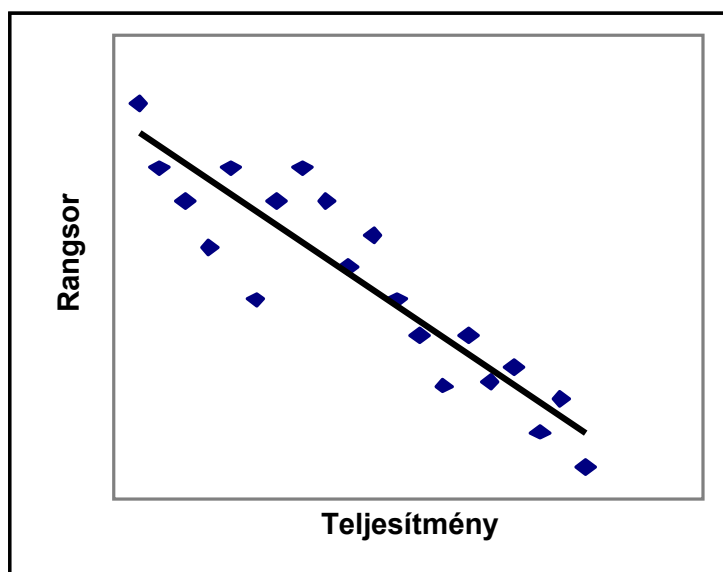
2. ábra. Lineáris tendenciaszerű sztochasztikus fejlődés

A 3. ábra azt az esetet mutatja be, amikor a teljesítmény és az elismertség között negatív sztochasztikus lineáris kapcsolat van. Ez az eset akkor következik be, ha a tudósok közötti rangsort, az elismertséget, nem a tudományos teljesítmény határozza meg, hanem a hatalom, mégpedig negatív eredménnyel, előtérbe állítva a kevésbé teljesítő, de „szüntelenül alkalmazkodó” egyéneket. Ez lehet politikai hatalom, vagy a tudományos szervezetben betöltött pozíciók hatalma. Ebben az esetben tehát általános érvényűvé válik, hogy a tudományos eredmény helyett az állandó alkalmazkodás lép előtérbe.

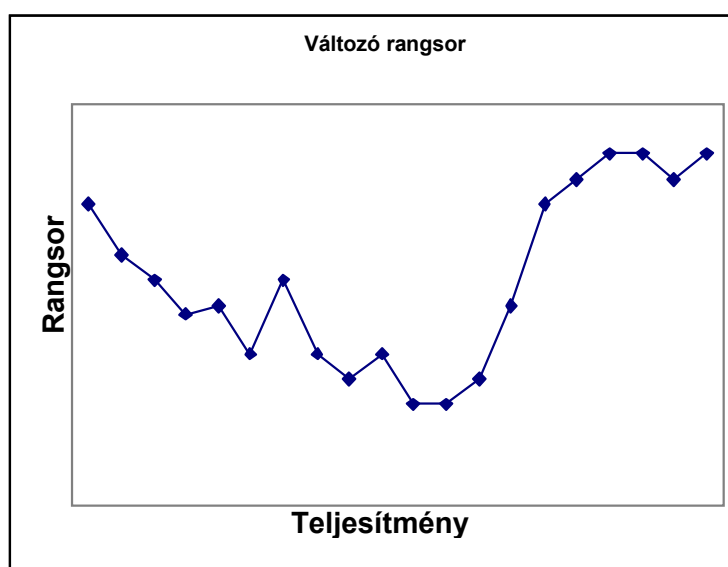
3. ábra. Lineáris fejlődés, az érdekesek háttérbeszorításával

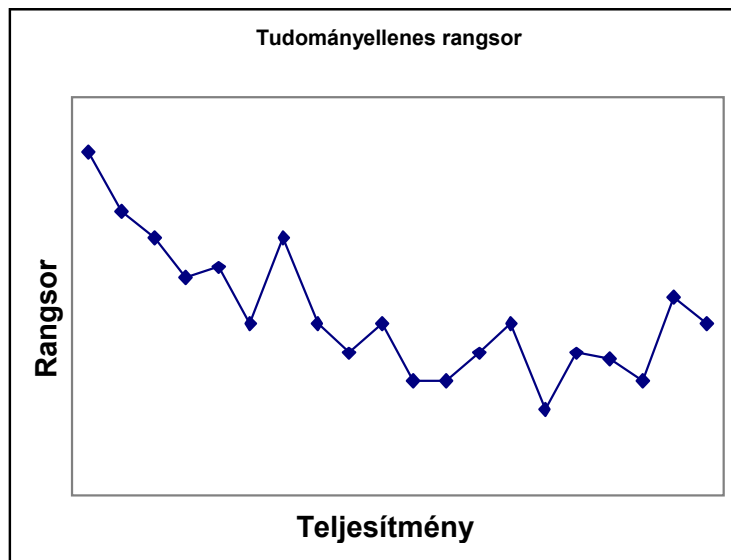
A 4. ábra változó rangsort ábrázol, amikor a viszonylag alacsony teljesítményű tudósok a rangsorban érdemük feletti magas pozíciót érnek el, a középtájon elhelyezkedők a rangsorban is középtájon foglalnak helyet, a jól teljesítők viszont a rangsorban ismét előkelő helyet foglalnak el. Ez olyankor fordulhat elő, ha van egy alacsony teljesítményű csoport, amelynek tagjai valamilyen oknál fogva, (jól alkalmazkodva?) érdemükön felül magas ranghoz jutnak, de ugyanakkor a már magas rangban lévők is (alkalmazkodással, vagy erejüknel, tekintélyüknel, összefogásuknál stb. fogva) megtartják pozícióikat. Ilyenkor könnyen fejlődhet ki harc, a rangban magasabban lévők és a feltörekvők között, s ez a harc semmiképpen nem a tudománynak kedvez.

Az 5. ábra olyan tudományellenes helyzetet jellemez, amikor a teljesítmény hatására csökkenő a tudósok rangsora. Ilyenkor tehát nem a teljesítmény, hanem az állandó alkalmazkodási készség határozza meg a tudósok helyzetét.

4. ábra. Változó rangsor

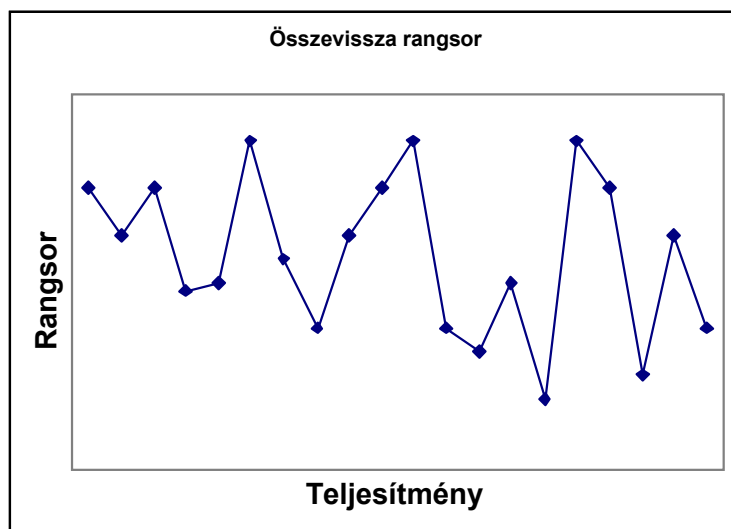

5. ábra. Tudományellenes rangsor

Végül a 6. ábra olyan helyzetet jellemez, amikor alapvetően nem a teljesítmény határozza meg a rangsort, sőt nem is egy valamilyen politikai vagy tudományos hatalom, hanem „ahogy esik úgy puffan”, ki kinek a barátja, kire figyelnek fel valakik, ki kihez tud alkalmazkodni, s annak mennyire van a tudományokban hatalma, stb. Talán ezt a káosz rangsornak lehetne nevezni, s a legkárosabb, hiszen tulajdonképpen senki nem tudja pontosan kihez, mihez kell alkalmazkodni, s ez állandó köpönyegforgatásra ösztönözhet. Az ilyen esetek is általában az állandó alkalmazkodásra képes emberek számára kedvezőek.

6. ábra. Káosz rangsor

A fentiek lényegében leegyszerűsített helyzeteket ábrázolnak. A valóságban ezek a kapcsolatok általában sztochasztikusak, de nem lineárisak. A kapcsolat tendenciája lehet görbe vonalú, például amikor kezdetben emelkedő, majd fokozatosan mérséklődő, vagy éppen gyorsuló, vagy kezdetben gyors ütemben, majd mérsékeltebben csökkenő, vagy éppen (rendszerváltás vagy kormányváltás hatására) hullámzó, stb. Ezek részletes vizsgálatától eltekintek.

Érdekes lenne megvizsgálni a tudományok időbeli fejlődését. Valószínűleg a fentiekben kifejtett tendenciák általános érvényűek.

Kérdés azonban, hogyan lehet értékelni a tudományos eredményeket? Van-e objektív mérő-módszer?

Úgy vélem objektív mérőmódszer nincs, s valószínűleg nem is lehet, így soha nem is lesz! De hitem szerint a jelenleginél sokkal objektívebb mérési módszer igenis lehetséges, s kell (kellene) is!

Erre vonatkozó koncepciómat e helyütt nem kívánom kifejteni, helyette inkább néhány gondolatot arról, hogy milyen út vezet (vezetett) ahhoz, hogy valakiből tudós, akadémikus legyen.

Természetesen ma még az sincs tisztázva, hogy vajon minden akadémikus tudós-e, vagy tudós kell-e legyen, vagy az akadémikus csak azt jelenti, hogy egy klub tagja. Nem egyértelmű az, hogy minden akadémikus tudós, de nem minden tudós akadémikus. (Csak klubtag?)

Az sem tisztázott, hogy mit jelent a tudós kifejezés. Valamit mindenki tud! A fodrász tudja a haját vágni, bodorítani, a hajnyíró ollót vagy gépet kezelni. A szakács tudja a különböző ételek elkészítésének titkait. A vezetői jogosítvánnyal rendelkezők tudják a gépkocsit vezetni. Stb. Valamiben tehát mindenki (jobban, vagy kevésbé) tudós! Tudósnak mégis valamely tudományágban jelentősebb ismerettel bíró, vagy abban újat is alkotó személyeket nevezünk.

A Magyar Értelmező Kéziszótár (Akadémiai Kiadó, Budapest. 1975) szerint például „tudó az a személy, aki valamit tud.” A tudós fogalmát többféle értelmezésben határozza meg. „Valamely tudományágban nagy tudású és tapasztalt.” „A tudomány emberére jellemző, hozzá tartozó.” „Aki tud valamiről, aki tájékozott valamiben.” „Tudománnyal hivatásszerűen foglalkozó, abban tekintélynek számító személy.” „Javasasszony” „Képesítés nélkül bábáskodó asszony.”

Szó volt arról is, hogy ma már igen sokféle akadémia van, tehát az akadémikus meghatározás sem egyértelmű. A magyar nyelvben tehát lényegében nincs megfelelő definíció a köznap értelemben vett tudós kifejezésre. A nyelvészek dolga lenne erre vonatkozólag megfelelő fogalom megalkotása. Az például, hogy valaki a Magyar Tudományos Akadémia tagja, mindenképpen meghatározó (lenne, lehetne?).

De nézzük meg, hogy mi vezetett és mi vezet, mi vezethetne ahhoz, hogy valaki a Magyar Tudományos Akadémia tagja lehessen?

A rendszerváltozás előtt az MTA tagságához vezető út általában a következő volt: (Kivételek lehettek, voltak akik /ki tudja hogyan és miért/ átugorhattak fokozatokat!)

A diploma megszerzése után néhány (több-kevesebb) év után, az első lépés volt az egyetemi doktori cím megszerzése. Azoknak a fiataloknak, akiknek kapcsolatuk sem volt (pl. egyetemi oktatóként nem a saját munkahelyükön, nem azon az egyetemen doktoráltak, ahol pl. tanársegéd vagy adjunktus, stb. státuszban voltak), nem is volt ez olyan könnyű! Fiatalként megírni egy disszertációt, s ha ez elfogadásra került, akkor két tantárgyból, háromtagú (általában három professzorból álló) vizsgabizottság előtt vizsgázni kellett. A fő tantárgyból a vizsgának egy óráig, a melléktantárgyból fél óráig kellett tartani. A vizsgázó papírt, írószert elő sem vehetett, még a vizsgakérdés felírására sem, s néhány perces gondolkodás után felelni kellett. Az egyetemi doktori cím nem számított tudományos fokozatnak, csupán annyit jelentett, hogy megszerzője használhatta a doktori címet és neve elé írhatta hogy dr.

A tudományos fokozat első lépése a tudományok kandidátusa, azaz tudósjelölt volt. Ez már sokkal nehezebb feladatnak bizonyult. Megszerzése lehetséges volt önálló, levelező és ösztön-

díjas aspiránsként. Legkönnyebb azoknak volt, akik ösztöndíjas aspiránsok voltak, különösen, ha előtte már jól fizetett állást töltöttek be, mert az ösztöndíj nagysága az aspirantúrát megelőző fizetés nagyságával volt arányos. Az ösztöndíjas aspirantúra elvileg három éves volt, de lehetett hosszabbítani is. Munkájukat aspiránsvezető segítette. (Ha segítette?) Nem volt más feladatuk, csak a vizsgákra való felkészülés, a vizsgák letétele, a tudományos kutatás és a disszertáció megírása.

Nehezebb dolga volt a levelező aspiránsnak, akinek négy év alatt, a munkája mellett kellett eleget tennie a követelményeknek. Igaz, voltak akik munkahelyükön könnyítést, esetleg alkotói szabadságot is kaptak, meg voltak, akiket még jobban le lehetett terhelni a munkával. A levelező aspiránsnak szintén volt aspiránsvezetője, aki segíthette. Az önálló aspiránsok általában idősebb korú személyek voltak, rájuk könnyebb feltételek vonatkoztak.

Lényeg, hogy az aspiránsnak mindenképp előtte vizsgákat kellett tennie. Az akkori világban talán legnehezebb volt a nyelvvizsga. Volt idő, amikor csak egy nyelvből kellett alapfokú vizsgát tenni, aztán egy időben két nyelvvizsga volt a követelmény, mégpedig az egyik középfokú, a másik alapfokú (én ebbe az időszakba estem bele), aztán újra lecsökkentették a nyelvvizsga követelményt egy alapfokúra. Aztán vizsgázni is kellett, bizottság előtt. Egy ideológiai vizsgát és két szakvizsgát kellett letenni. Márpedig - ha valakinek nem volt kapcsolata - ezek is kemény vizsgák voltak. A vizsgázónak ilyenkor széleskörű irodalmi ismeretről kellett tanúskodnia az adott szakmában. Munkája és a vizsgákra való felkészülés mellett megfelelő tudományos kutatómunkát kellett folytatni, és ennek eredménye folytán megírni a kandidátusi disszertációt. A disszertációt két opponens kapta meg bírálatra. A bírálat beadásának ideje nem volt meghatározva, tehát a bíráló megtehetette (velem egyik meg is tette, Ő tudja miért!), hogy egy év eltelte után adja be bírálatát, ezzel elérve, hogy a jelölt minél később kapja meg a kandidátusi fokozatot.

Ha a bírálat készen volt, a Tudományos Minősítő Bizottság kitűzte a kandidátusi vita időpontját. A jelöltnek ekkorra egy összefoglalót kellett készíteni, ebben meghatározva, hogy milyen új tudományos eredményeket ért el. Ezt az összefoglalót ki kellett küldeni a Tudományos Minősítő Bizottság által megadottaknak (az adott területen tudományos fokozattal rendelkezőknek), valamint a jelölt által meghívandóknak. A kandidátusi vita a Magyar Tudományos Akadémia valamelyik nagytermében folyt le, 60-100 ember részvételével. Emlékszem! A saját vitámon a terem tele volt, nem jutott mindenkinek ülőhely, sokan álltak a teremben is, a folyosón is. Ennek nyilván az volt az oka, hogy akkor még igen szokatlan, újszerű volt, hogy valaki a mezőgazdaságban matematikai eljárásokkal megalkotott elméleti és módszertani eredményekkel foglalkozzon disszertációjában.

A kandidátusi viták többórásak voltak. Először a jelölt ismertette a disszertáció főbb téziseit, eredményeit, különösen az általa elért új tudományos eredményeket. Ezután a két opponens olvasta fel az értekezésről adott opponensi véleményét, s kérdéseket tehetek fel a jelöltnek. Ezt követően még bárki kérdést tehetett fel, majd következett a jelölt válasza az opponensi véleményekre és a feltett kérdésekre. Végül bárki hozzászólhatott, a résztvevők vitázhattak a jelölttel, az opponensekkel és egymással, majd az jelölt ismét válaszolhatott a vitában felmerültekre.

A vita lezárása után a bizottság elvonult, titkos szavazással elfogadhatták, vagy elutasíthatták a javaslatot a kandidátusi cím megadására, s döntésüket írásba foglalva megindokolták, amit aztán a résztvevők előtt ismertettek. Az oklevelet a Magyar Tudományos Akadémia adta ki.

Ez volt tehát a tudományos fokozat megszerzésének az első lépése, a tudományok kandidátusa (azaz tudósjelölt) fokozat elnyerése. Voltak, akik ezt nagy tortúrának tartották, amely elveszi az emberek idejét a valóban alkotó munkától. Nekem más volt a véleményem. Szerin-

tem ez a „tortúra” éppenséggel sarkalt a széleskörű ismeret megszerzésére és tudományos eredmény elérésére.

A következő fokozat a tudományok doktora, jelenleg MTA doktora, fokozat megszerzése. Ez sem volt sétamenet! Először kérelmet kellett benyújtani a MTA-hoz, hogy megszerezhesse a doktori fokozatot. Ebben a legfontosabb volt annak bizonyítása, hogy élete eddigi munkássága, elért tudományos eredményei alkalmassá teszik a doktorálásra. Ha az MTA jóváhagyta a doktori fokozat megszerzését, akkor meg kellett írni a doktori disszertációt és azt beadni a TMB-hez. A disszertációt most három, megfelelő tudományos fokozattal (legalább ketten doktorival) rendelkező opponensnek adták ki bírálatra. Vizsgázni nem kellett, hanem az akadémián megrendezett tudományos vitán meg kellett védeni az értekezést. A tudományos vita és annak előkészítése, valamint az eredményhirdetés a kandidátusihoz hasonlóan zajlott le, természetesen magasabb színvonalon. A védés itt is több óráig tartott 80-120 ember részvételével.

Eddig tartott tulajdonképpen az a folyamat, amikor a tudományos elismerés, a rangsor alapját, a ténylegesen elért tudományos eredmények képezik. Innen már valóban felfogható klubtagságnak, adományozott rangnak, alkalmazkodó képesség elismerésének, stb. az akadémia levelező tagja, vagy rendes tagja cím.

Ma már egészen más a helyzet. Ma már nem kell egyetemi doktori, tudományok kandidátusi, tudományok doktora fokozatokért megküzdeni. Csupán a PhD fokozatot kell megszerezni, ami állítólag szintjét tekintve, a régi egyetemi doktori és kandidátusi fokozat között helyezkedik el. Ezt nem a tudományos akadémián, hanem egyetemen, tehát „egyetemen dolgozóknak, vagy ösztöndíjasoknak, házon belül” lehet megszerezni. Kemény munka lehet! Különösen, ha az egyetemnek érdeke, hogy minél több PhD fokozatot adjon ki! Miért kellene magasra emelni a követelményt például az egyetemen saját dolgozókkal, munkatársakkal, ösztöndíjassal, jövődöbeli munkatárssal szemben? Aztán, ha valaki megszerezte a PhD fokozatot, a többit már csak adják.

Természetesen bármilyen rendszerben lehetnek anomáliák, de az aligha vitatható, hogy nagy különbségek lehetnek abban, ha valamilyen tudományos fokozatot vagy rangsort kemény munkával, tudományos teljesítménnyel lehet megszerezni, vagy ha azt (érdemmel, vagy érdemtelenül, illetve ki tudja miért) egyszerűen csak adják! Ha az előbbi 90 ezer, az utóbbit pedig 354, illetve 455 ezer forinttal tisztelik meg, az magát a rendszert minősíti.

6. Új utak keresése a tudományos életben

Megkísérem nagyon röviden összefoglalni ezzel kapcsolatos gondolataim vázlatát. Igaz, most én is leírhatnám Kenesei István nyomán, hogy „bármennyire meglepheti is a kívülállót”. Csakhogy én nem a demokrácia elvetését tartom jónak, hanem éppen ellenkezőleg, de (lehet, hogy renitensként?) a jelenlegi helyzethez képest szokatlan, attól eltérő utak lehetőségét kívánom felvázolni.

Ennek előtte azonban tisztázni kívánom gondolataimat néhány kérdésben.

Véleményem szerint (az elméleti és az alkalmazotti tudományokban egyaránt) meg lehetne különböztetni a tudományos ismeretek birtoklását és széles körben történő terjesztését (pl. az oktatásban), másrészt az új tudományos eredmények alkotását. A rendszerváltozás előtti tudományos képzés fontos jellemzőjének tartom, hogy a vizsgákon és a disszertációjában a tudósjelöltségre aspiráló személynek, eleve számot kellett adni arról, hogy széleskörű tudományos ismeretekkel rendelkezik. Szerintem a tudóst az jellemzi, vagy kell, hogy jellemezze, hogy széleskörű tudományos ismeretekkel rendelkezik, de éppen ezen ismeretek birtokában, vagy ezekre alapozva, új tudományos eredményeket is elér. Mindig is az volt az elvem, hogy egyetemi oktató nem elégedhet meg azzal, hogy a mások által elért tudományos eredményeket megismeri, azokat tovább is kell fejlesztenie, s ha tudományága kapcsolódik a gyakorlathoz, akkor új tudományos eredményeit a gyakorlatban is alkalmaznia kell.

Természetesen ezt szem előtt tartom az új utak keresése során is.

Kétféle utat, lehetőséget, illetve elgondolást kísérek meg röviden felvázolni. Az egyik út a jelenlegi szervezeti kereteket tartja szem előtt, a másik a jelenlegi keretekkel való gyökeres szakításra épít.

A tudományos élet megújításának lehetősége a jelenlegi keretek között.

Annak vizsgálata során, hogy a jelenlegi szervezeti keretek között lehetséges-e és milyen módon a tudományos élet megújítása, illetve normalizálása, a jelenlegi helyzetből, problémákból kell kiindulni.

Ha nap mint nap az emberek mindenhol (parlamentben, TV-ben, rádiókban, újságokban, stb.) azt hallják, hogy egész társadalmunkat átszövi a korrupció, a bűnözés, s mindenhol lopás, csalás, sikkasztás, pedofil tevékenység, stb. a jellemző, s hogy mindezek megtalálhatók a politikusoknál, a kormánytagoknál, a képviselőknél, az országos és helyi hivatalok választott és kinevezett tisztviselőinél, a bankoknál, a vállalkozásoknál, az ügyvédségeknél és bíróságoknál, a rendőröknél, az egyházaknál, s a tudósoknál, stb. tehát igen széles körében, akkor a bizalom végleg megrendül az egész társadalomban. Mélyíti a problémát, ha mindezek nem csak magyarországi, hanem világjelenségek!

E jelenségek miatt, s az ezekből kivezető útnak a centrális, diktatórikus hatalmi rendszerek által történő állandó gátlása miatt, forrong a világ! Van ahol már nyíltan (arab világ), van ahol még csak láthatatlanul!

Ebből véleményem szerint a jelenlegi struktúrában csak egyféle kiút található, a nyilvánosság! Ez nem csak a politikai és a gazdasági életre, de a tudományra is vonatkozik, sőt a tudományos élet sajátossága, hogy a nyilvánosság megvalósítása ma, az internet előretörése következtében, talán legkézenfekvőbb, s leghamarabb megoldható.

Érdekes ezzel kapcsolatban olvasni Elein Tsakopoulos Kounalakisnak, az Egyesült Államok nagykövetének írását (<http://www.nol.hu/velemenyl/>). Szerinte az internet a „huszonegyedik század közttere - a globális nyilvánosság fóruma.” Mint írja, „Nyitottsága miatt az internet az innováció és a gazdasági növekedés motorjává válhat.”

Rég volt, az internetre még nem is gondolhattam, amikor még az 1970-es évek végén sikerül szereznem a Debreceni Agrártudományi Egyetemnek egy használt, magyar gyártmányú R10-es számítógépet. Nagy szó volt ez abban az időben. Bennem azonban már akkor felvetődött a gondolat, hogy az egyetemi oktatók, a diákok számára számítógépre írhatnák a tananyagot, a tanulmányi jegyzetet, s akár évente korszerűsíthetnék és a hallgatók az adott egyetem számítógépéről, a legfrissebb tananyagot nyomtattathatnák ki és vásárolhatnák meg.

Ma már ennél is sokkal messzebbre mehetünk. Az interneten jelenhetnek meg az állandóan frissülő tananyagok, s azokat a hallgatók saját számítógépükre tölthetik le. Két dolgot azonban tisztába kellene tenni. Egyrészt, hogy a letöltés fizetős vagy térítésmentes legyen. Számmomra az utóbbi a szimpatikusabb. Az egyetemi oktató munkáját fizetésében kellene honorálni, természetesen figyelembe véve a munka minőségét, beleértve a tananyag fejlesztést is. Másrészt felmerülhet a kérdés (de ez a nyomtatott egyetemi jegyzetek estén is felmerül), hogy a tananyagban mikor, mi az új? Ki mit alkotott? Az ugyanis nehezen képzelhető el, hogy egyetemi tananyag előzmények nélkül, vagy az előzményekre való hivatkozások nélkül készüljön, szinte úgy tűnve fel, mintha a teljes tananyag tartalma a tananyag írójának az alkotása volna. Az első számítógépes tananyagban már - ha úgy tetszik, minden egyes lapnál, tételnél, stb. - legalább apróbb betűvel, vagy más betűtípussal hivatkozni kellene az adott tétel eredeti megalkotójára. Azt hiszem ez a rendszer megoldaná a szerzői jogi problémákat is, különösen, ha ez megfelelő szerzői jogi törvénnyel is párosulna.

De térjünk vissza az oktatás területéről a tudományos élet kérdéseire.

Képzeljük el, hogy a tudományos intézkedések, eredmények és viták, beleértve a pályázati kiírásokat és a pályázatok eredményeit (visszamenőleg is), minden tekintetben felkerülnének az internetre, könnyen kereshető, megtalálható és olvasható formában.

Ha például a tudományos pályázatok kiírásai, a beadott pályázat, a pályázat elbírálása, a pályázat során létrejött alkotás, ennek bírálata, s mindez név szerint, megtalálható, olvasható lenne az interneten? Magára valamit adó tudós név szerint vállalná-e, hogy mondvacsinált pályázatot adjon be, s semmitmondó eredményt tegyen le milliókért? A tudós bírálók név szerint vállalnák-e részrehajló bírálatukat? Magára valamit adó tudós vállalná-e név szerint a plagizálást? Bizonyos, hogy egy ilyen rendszer vitákhoz vezethetne, de ezek a viták érdemiek lennének! Nem a pénz hová költségét vitatnák, hanem az eredményességet!

Előfordult már sokszor, hogy TV-ben szereplő politikus, politológus, tudós, stb. nyíltan vállalva véleményét, dicsérte a semmit, vagy a rosszat, az igaztalant, vagy esetleg személyes ellentéte, vagy gyűlölete miatt elmarasztalta az érdemít, a jót, az igazságosat. Ezáltal viszont az adott problémát ismerő, elfogulatlan nézők előtt hiteltelenné tette saját magát, hiszen olyan dolog mellett állt ki, amit talán még maga sem hitt, bár lehet, hogy helyzeténél fogva hitt abban, ami igazságtalan, ami nem előre viszi, hanem visszafogja a társadalom fejlődését, stb. Lelke rajta!

Más kérdés azonban a politika, vagy az, hogy a köznapi életben ki mit hisz el valamiről/valakiről, s más a tudomány. Ha a tudományban a tudós hamis, bizonyítatlan dolgokat állít, vagy bizonyítatlan dolgok mellett áll ki, s ha megalapozatlanul támadja, elferdíti, vagy elhallgatja más tudós, vagy tudósok bizonyított alkotásait, vagy azokat plagizálja, stb. akkor az adott szakma tudósai előtt (esetleg nem is csak hazánkban, hanem külföldön is) végleg hiteltelenné válhat. Lehet persze tévedni, egyszer-kétszer, de ha személyes ellentét, vagy hozzá nem értés

miatt támad másokat, akkor normális esetben kiírja magát az adott tudományos berkekből, még akkor is, ha bármilyen magas rangot, beosztást visel is, legfeljebb az alkalmazkodással előrehaladni kívánók nem mutatják előtte megvetésüket.

Milyen érdekes lenne, és megmérettetést biztosítana, ha a kandidátusi, akadémiai doktori, PhD-i disszertációk (visszamenőleg is) megjelennének az interneten, csatolva hozzá az opponensi és bizottsági véleményeket is! (Szívesen adnám disszertációimat ilyen célra.)

Milyen érdekes lenne, ha az akadémia levelező és rendes tagjai, illetve az MTA apparátusa, (legalább utólag, a jövőben pedig előre) összefoglalót tennének fel az internetre, amelyben kifejezetten az általuk elért eredeti új tudományos eredményeket (általuk kidolgozott új módszereket, eredeti alkotásaikat, illetve általuk feltárt új tudományos tételeket, törvényszerűségeket) foglalnák össze röviden! (Nem székfoglaló előadásokra gondolok, hanem saját eredeti alkotások ismertetésére!) A saját új, eredeti tudományos eredményeim egy része például, (más okok miatt), az interneten megtalálható. Tóth József: A Debreceni Egyetemtől eltiltott alkotásaim, s ennek okai. Debreceni Egyetemen az etikátlanság etikája? <http://mek.oszk.hu/08100/08104>

Milyen érdekes lenne a plagizáló és a plagizált alkotásokat egymás melletti ablakban olvasni, s meg lehetne jelölni színessel a plagizált mondatokat vagy gondolatokat.

Lehetne tehát egy objektívebb tudományos minősítési, rangsorolási rendszert megteremteni, amikor a tudós, az akadémikus lényegében saját magát minősítené azáltal, hogy közzéteszi alkotásait, opponensi véleményeit, valamint a munkáiról készült opponensi véleményeket, stb. illetve röviden összefoglalva közreadja, hogy szerinte milyen új, eredeti, saját tudományos eredményei vannak. Ebből kiderülne, hogy van-e új alkotása, vagy mellébeszélt, plagizált? Tehát nem a publikációk és az idézettség száma lenne a döntő, hanem a tartalom, a valós tudományos eredmény!

Milyen érdekes lenne az akadémiai testületi üléseken történnék, megszületett határozatok olvasása, kitüntetések, akadémiai taggá történő javaslatok indoklása, stb. az interneten.

Véleményem szerint ez, a nyilvánosság biztosítása, kellene legyen a Magyar Tudományos Akadémia egyik legfontosabb feladata.

Már az is nagyon jó, hogy az interneten megtalálható a tudósok publikációinak listája. De ez nem elég! Nem tudni ugyanis, hogy mi a publikáció tartalma.

Szintén nagyon jó, ha a tudósok önéletrajza megtalálható az interneten, meg a Ki Kicsoda kiadványokban. Így meg lehet tudni, kinek milyen volt az életútja. Az is érdekes esetenként, ha összehasonlítjuk a régebbi és az újabb leírásokban foglalt életutat.

Ebben a témában nem vagyok naiv! Nem hiszem, hogy ezzel minden megoldódna. Az viszont biztos, hogy a magára valamit adó tudóst meggondolásra készítené, hogy vállalja-e a részrehajlást, az üres beszédet, a semmitmondó javaslatot, az érdemtelen bírálatot, stb. Ha mégis lenne, aki vállalja, lelke rajta! De legalább ezt nyilvánosan tegye! Akkor mindenki megtudhatja, hogy mi, miért történik, ki, kiért lobbizik, stb.!

A tudományos élet megújításának lehetősége a jelenlegitől eltérő keretek között.

A világban és a tudományos életben, az utóbbi években Magyarországon is zajló eseményeket tekintve kérdés, hogy nem volna-e célszerű a tudományos életet megújító más szervezeti rendszer létrehozása?

Ha igazak a médiában megjelentek a Magyar Tudományos Akadémiáról és a magyar tudományos életről, s ha a Magyar Tudományos Akadémia egy klub, tagjai egymás tevékenységét

bírálják és pénzelik, s az akadémia tagjai (esetenként?) nem érdem szerint lesznek akadémikusok. Ha jelenleg „a tudósok között világos „csípésrend” uralkodik, a jobbakat, a rangsorban „feljebb levőket” kell nagyobb lehetőségekhez juttatni, és ennek nem a többségi szavazás a célravezető módszere”, akkor nem kellene a jelenlegi helyzeten gyökeresen változtatni?

Nem receptet kívánok ehhez adni, csupán néhány gondolatot, inkább csak kérdéseket felvetni.

Egyébként is kérdés, hogy mi a jobb, a hasznosabb? Egy klubot tartani fenn közpénzen, vagy legyen több, szabadon szerveződött klub, a klubtagok pénzén? Aztán ezek a klubok önkéntes alapon társulhatnak, állandó, vagy eseti szövetséget köthetnek, stb. Feltétlenül szükséges a tudományos élet centralizált irányítása? Nem volna célszerűbb az önszerveződés?

Mi lenne, ha a Magyar Tudományos Akadémia nem a tudomány, vagy a tudományos élet irányítójaként, hanem szolgálójaként tevékenykedne. Feladata lenne a tudományos könyvek, disszertációk és mindenféle arra érdemes iratok digitalizálása. Feladata lenne a tudományos rendezvények kiszolgálása! (Nem szervezése, hanem kiszolgálása!)

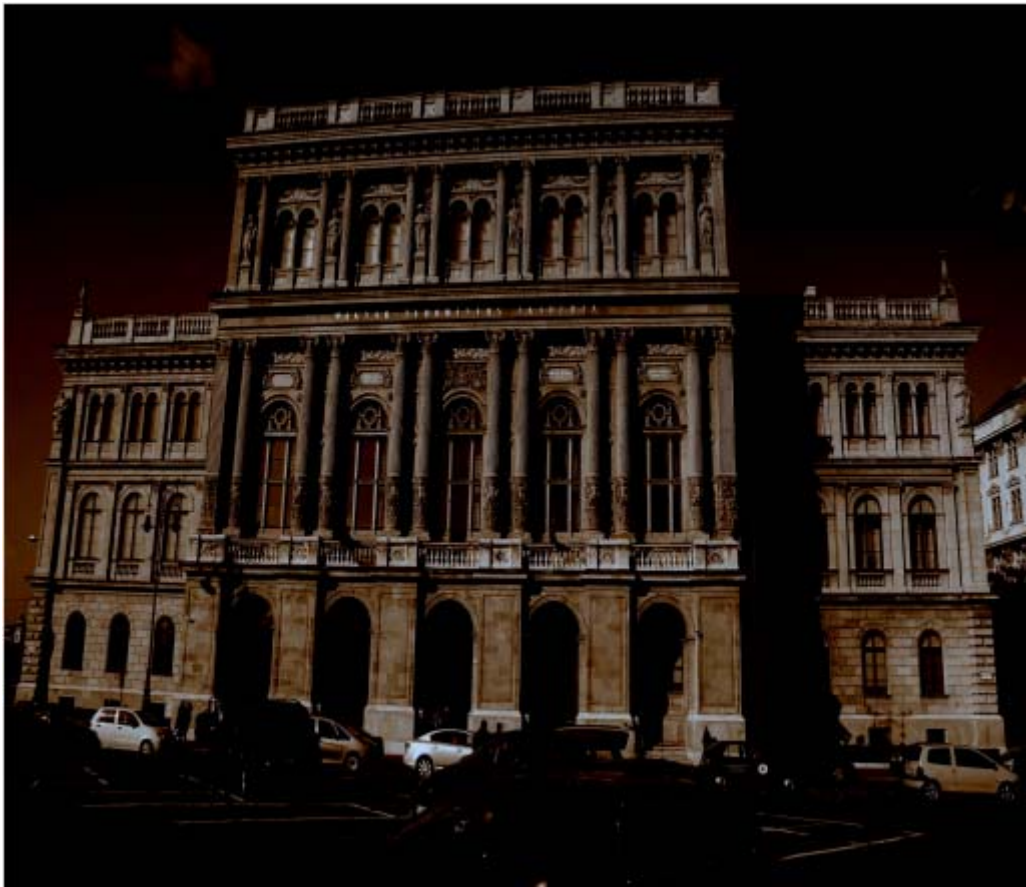
Az épület megvan, amelyben tudományos rendezvények, klubösszejövetelek, tudományos értekezések bonyolíthatók, a tudományos értékek, az eddig elért és jövőben megalkotásra kerülő tudományos eredmények, stb. megőrizhetők és a tudósok rendelkezésére bocsáthatók, különösen pedig digitalizálhatók.

Mi lenne, ha nem a központilag szervezett 11 osztályba kellene a tudósoknak besorolódni, hanem maguk hozhatnának létre csoportokat, tagozatokat, autonóm csoportokat, központi irányítás, vagy kezdeményezés nélkül, vagy tevékenykednének magányosan, hiszen nem iskolás gyerekekről, hanem tudósokról van szó?

Mi lenne, ha a jelenlegi akadémiai kutatóintézetek önállóak lennének, függetlenek az MTA-tól? Ha az egyetemek, különböző világi és vallási szervezetek függetlenek lehetnek, s ha megbízunk az egyetem és más szervezetek függetlenségében, miért ne bízhatnánk meg a kutatóintézetek függetlenségében?

Ha mindez társulna az előző pontban felvetettekkel, a kötelező, teljes nyilvánossággal, vajon nem lenne hatékonyabb és tisztább a magyar tudományos élet?

Véleményem szerint a centralizált irányítás nélküli, önálló szerveződésen alapuló tudományos élet és a teljes nyilvánosság feltétlen biztosítása összefügg. Ki lehetne dolgozni egy ilyen, igen hatékony rendszer lehetőségeit és feltételeit, valamint egy objektívebb minősítési rendszert. Az ugyanis nagyon fonák dolog, hogy az MTA doktora fokozatig meg kell küzdeni a tudományos címért, aztán pedig a továbbiakat vagy adják, vagy nem! Aztán a megdolgozott címért igen alacsony, a kapott címért pedig igen magas elismerés jár.

**A tudomány háza
Sötétedik éppen
Hallgat a tudomány
Nem szárnyal a légben**

**Gyűljön világosság
Sok tudós kobakban
Napsütésre vágyunk
E sötét világban**

**Itthon is nőjön fel
Sok tudós palánta
Becsüljük meg Őket
Ne hagyjuk magukra!**